

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Jitka Berdárová

**ORGANIZACE SOUDNICTVÍ A PRÁVNÍ
ÚPRAVA PROCESU V OBNOVENÉM
ZŘÍZENÍ ZEMSKÉM**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc. dr.h.c.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 20.5.2010

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 20. května 2010

podpis

Obsah

1. Úvod	3
2. Obnovené zřízení zemské jako důsledek bělohorské porážky a změny v českém státním právu	6
3. Změny v soudnictví po roce 1627	10
3.1. Organizace soudů	13
3.1.1. Zemské desky a jejich význam v soudním řízení	16
3.1.2. Zemský soud větší	17
3.1.3. Zemský soud menší	20
3.1.4. Komorní soud	21
3.1.5. Dvorský soud	23
3.1.6. Purkrabský soud	24
3.1.7. Apelační soud a jeho nové postavení v soudní soustavě	25
3.1.8. Česká dvorská kancelář a její místo v revizním řízení	28
4. Soudní řízení v období absolutismu	29
4.1. Zastoupení v soudním řízení	33
4.2. Stadia soudního řízení	37
4.2.1. Přípravné řízení	37
4.2.2. Přelíčení	48

4.2.3. Opravné prostředky	49
4.2.3.1. Apelace	50
4.2.3.2. Revize	52
4.2.4. Exekuce (vedení práva)	55
4.2.4.1. Exekuce věcná na vydání nemovitosti (zvod nemovitosti)	57
4.2.4.2. Exekuce věcná na peníze (zvod na peníze)	58
4.2.4.3. Osobní exekuce (zatykač)	60
4.2.4.4. Mimosoudní exekuce	62
5. Závěrečné shrnutí	64
6. Seznam použité literatury	67
7. Resumé	69

1. Úvod

Obnovené zřízení zemské (OZZ) je název pro kodifikaci českého zemského práva z 10.května 1627 a moravského z 10.května 1628. Český král a moravský markrabě Ferdinand II. obě zemská zřízení oktrojoval, tj. vydal ze své pravomoci, bez souhlasu sněmu, na základě vítězství nad stavy v občanské válce a teorie o propadlých právech. To znamená, že čeští stavové všechna svá práva a svobody ztratily v důsledku porážky vojenského povstání proti svému králi. Vydáním Obnoveného zřízení zemského si panovník legislativně zajistil pozice získané bělohorským vítězstvím.

K revizi zemského zřízení ustanovil v březnu 1625 Ferdinand II. osmičlennou komisi z jemu oddaných šlechticů a úředníků, v níž pouze generál Albrecht z Valdštejna a tajný rada Karel z Lichtenštejna patřili svým původem k české šlechtě. Jejich vlastenectví však bylo pochybné, neměli bližší vztah k českým zemím a revize práva tak probíhala bez české účasti.¹ První vytištěné exempláře českého zemského zřízení byly k dispozici koncem května 1627. Autentické znění nového zemského zákoníku bylo sestaveno německy pod názvem „*Verneuerte Landes-ordnung des Erb-königreichs Böhaimb*“. Úřední překlad do češtiny pod názvem „*Obnovené právo a zřízení zemské dědičného našeho království českého*“ nebyl ani celý vytištěn, což svědčí o úpadku významu češtiny v pobělohorském období. Tisk byl zastaven u článku F I a zbytek textu byl doplněn rukopisně, „*nepochybně s cílem podpořit germanizační tendence a znemožnit široké veřejnosti přístup k novému zákoníku, jehož text se musel hluboce dotýkat politického sebevědomí obyvatel.*“²

Císařským patentem z 10.května 1627 bylo Obnovené zřízení zemské prohlášeno za zákon a úředně vydáno. Na Moravě se tak stalo přesně o rok později. Text moravského zákoníku byl s určitými odchylkami analogický českému. Základní členění na uvozovací patent podepsaný panovníkem a dva díly obsahující právo veřejné a soukromé je stejné, rozdílné je však označení jednotlivých článků. České Obnovené zřízení zemské je členěno do 24 oddílů značených písmeny velké abecedy. Velká písmena vždy vymezují skupinu článků příbuzného obsahu, články náležející pod jedno písmeno jsou očíslovány římskými číslicemi. V moravském Obnoveném zřízení je článků méně, nejsou označeny písmeny, ale číslovány arabskými číslicemi postupně od

¹) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 422

²) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 156

začátku do konce. Odlišnosti lze dále nalézt v některých procesních postupech, zejména určování procesních lhůt nebo v užívání odborné terminologie.³

Obnovené zřízení zemské přineslo zásadní změny, dotýkající se hlavně státního práva a představovalo výrazný zásah do státoprávního uspořádání českých zemí. Jednalo se především o ústavu, která právně zakotvila důsledky porážky českého stavovského povstání, utvrzovala podřízení českých zemí habsburskému absolutismu a vytvářela předpoklady pro centralismus, germanizaci a nadvládu katolického náboženství. Vítězstvím Habsburků vyvrcholil dlouholetý zápas o charakter českého státu a vytvořily se podmínky pro faktický zánik jeho dosavadní samostatnosti v budoucím vývoji. Obnovené zřízení zemské není však jen ústavou, ale i kodifikací zemského (šlechtického) práva. Obsahovalo předpisy práva soukromého, tzn. majetkového, obligačního a podle tehdejšího chápání i trestního a ustanovení, týkající se soudního a deskového řádu. V zemském právu procesním nezakotvilo Obnovené zřízení nečekané a převratné změny, vycházelo ve značné míře z předbělohorských zřízení a jen došlo k potvrzení principů, které již byly v určité míře zavedené a právo k nim dospělo přirozeným vývojem. Patří mezi ně například písemnost soudního procesu, úřední obeslání k soudu a byrokratizace soudnictví.

Ve druhém vydání Obnoveného zřízení zemského z roku 1640 byly k textu připojeny Deklaratoria a Novelý (DaN), tj. doplňky a vysvětlivky, sbírka královských rezolucí, vysvětlení a nových ustanovení. O deset let později došlo k vydání Novel a Deklaratorií k moravskému zřízení. Rozvíjely zejména procesní ustanovení, protože se ukázalo, že ne všechna pravidla soudního řízení byla původně vypracována precizně ve všech směrech. Odstraňovaly tak nedostatky a vyplňovaly mezery, které během jejich aplikace vyšly najevo. V části, týkající se práva veřejného pak Ferdinand II. učinil některé ústupky stavům. Jedním z nejvýznamnějších bylo částečné vrácení zákonodárné iniciativy účastníkům zemských sněmů, avšak v méně závažných otázkách a po předběžném souhlasu panovníka.⁴

Třetí vydání Obnoveného zřízení zemského vyšlo v Praze roku 1753. Třetí vydání, stejně jako obě předchozí, měla dva doplňky: Svatováclavskou smlouvu a Narovnání o hory a kovy. Svatováclavská smlouva z roku 1517 upravovala vzájemné

³) Marta Kadlecová, *České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století*, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 12-13

⁴) DaN čl. Aa IX

vztahy šlechty a městského stavu, obsahovala i kolizní normy týkající se soudní příslušnosti, pokud její ustanovení neodporovala ustanovením Obnoveného zřízení zemského. V platnosti byly také ponechány normy upravující hory, kovy a mince s odkazem na Horní řád císaře Maxmiliána II., čili takzvané „nové narovnání o hory a kovy“, pocházející z roku 1575. Narovnání o hory a kovy bylo dohodou, která znamenala úpravu vzájemných vztahů mezi královskou mocí na straně jedné a šlechtou na straně druhé, týkající se podílu na těžbě nerostných surovin. Panovník byl nucen vzdát se svého dřívějšího postavení, části urburních práv, ve prospěch stavů.

V roce 1888 bylo Obnovené zřízení zemské vydáno naposledy zásluhou českého právního historika Hermenegilda Jirečka v jeho edici Codex Iuris bohemicus již jako pramen právně-historický. Některá jeho ustanovení nadále tvořila základ státoprávního poměru českého království k habsbursko-lotrinské dynastii, takže i na konci 19. století se nejednalo pouze o historickou památku.⁵

Obnovené zřízení zemské se vztahovalo pouze na zemské šlechtické právo. Pro královská města platil i nadále zákoník městského práva, Práva městská království českého Pavla Kristiána z Koldína, a to až do vydání Všeobecného občanského zákoníku roku 1811.

Snahy české šlechty o podstatnou revizi a zmírnění některých ustanovení Obnoveného zřízení zemského během první poloviny 18. století se nezdařily. Mnohé z norem státního práva derogoval až rakouský konstitucionalismus po roce 1848, a článek o dědičném nástupnictví habsburských panovníků na český trůn pozbyl platnosti dokonce až zákonem č. 37/1918 Sb., tzn. prozatímní ústavní listinou.⁶ Jedná se o důležitý pramen českého státního práva, který zcela změnil systém tvorby práva, strukturu jeho pramenů a mechanismus aplikace.

⁵) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 156

⁶) Dušan Hendrych a kol., Právní slovník, Beck 2009, s. 557

2. Obnovené zřízení zemské jako důsledek bělohorské porážky a změny v českém státním právu

Přelomovým okamžikem v českých dějinách, který vlastně umožnil nastolení habsburského absolutistického režimu a revizi českého zemského práva, byla porážka stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře 8.11.1620. Navzdory faktu, že bělohorská porážka byla bitvou malého rozsahu, její dopad přinesl v některých ohledech fatální následky. Ale ne z důvodu, že by se jednalo skutečně o konec české samostatnosti. Změny ve státoprávním uspořádání českého království, jež přineslo Obnovené zřízení zemské, sice úzce připoutaly země Koruny české k dynastii rakouských Habsburků a pevněji, než kdy předtím, je včlenily do komplexu podunajské monarchie, ale český stát se v této monarchii nerozplynul, ani neztratil svoji svébytnost a i po vydání Obnoveného zřízení si udržel naprosto zřetelně charakter zvláštního, samostatného a do jisté míry svrchovaného politického útvaru.⁷

Katastrofální důsledky pro české země představovaly změny ve státoprávních, politických poměrech, které měly eliminovat dosavadní mocenské postavení stavů a znamenaly konec existence českého stavovského státu, konec zemských svobod, konec myšlenky stavovského konfедераčního uspořádání českých zemí. Z počátečního sporu mezi stavy a panovníkem o podíl na politické moci se stal zásadní mocenský problém, který překročil hranice českých zemí a ovlivnil i budoucí vývoj v Evropě.

Vyhlášení Obnoveného zřízení zemského představovalo v právní rovině zakotvení absolutistického režimu, vytvoření státu i nově organizované správy na absolutistických základech, vycházejících z neomezené absolutní moci panovníka. Vládní moc se výhradně spojila s osobou panovníka a privilegia českých stavů se výrazně omezila. Obnovené zřízení zemské ukončilo existenci českého feudálního stavovského státu, který se rozvinul v zemích Koruny české po husitském hnutí. Zrušilo jakýsi panovnicko-stavovský dualismus, typický pro předbělohorskou dobu, který se vyznačoval tím, že vedle panovníka se na politické moci podílely stavy, tzn. společenské skupiny, představované jednotlivými vrstvami tehdejší společnosti. Podle toho, k jakému stavu tyto skupiny patřily, odvíjela se míra politických práv, jenž jim

⁷) Ivana Čornejová a kol., Velké dějiny zemí Koruny české, svazek VIII. 1618-1638, Paseka 2008, s. 114

příslušela. Podíl politické moci, tedy právo účasti a rozhodování na sněmech, zastávání nejvyšších zemských úřadů a podíl na výkonu soudnictví, odpovídal hospodářské moci jednotlivých stavovských skupin. V českém království tvořily společenskou vrstvu, podílející se na politické moci, tři stavy: stav panský představovaný vyšší šlechtou (páni), stav rytířský tvořený nižší šlechtou (rytíři a zemani) a stav městský tvořený zástupci královských měst. Venkovští poddaní a obyvatelé poddanských měst, ačkoli tvořili nejpočetnější část společnosti, za stav považováni nebyli a tudíž jim nepříslušela žádná politická práva. Církev neměla v Čechách do vydání Obnoveného zřízení zemského přístup na zemský sněm a tudíž žádný podíl na výkonu veřejné moci v důsledku husitského hnutí. Stavovské výsady a privilegia, jež jednotlivé skupiny získaly od českých králů a kterými se vzájemně odlišovaly, tvořily důležitou součást stavovského zemského práva a téměř ve všech obdobích stavovského státu vedly zákonitě k mnoha střetům mezi stavy a panovníkem i mezi stavy navzájem, zvláště mezi šlechtou a městy.⁸

Po období státu stavovského následuje v zemích Koruny české období feudálního absolutismu, jehož nástup však nebyl podmíněn vnitřním, zejména společenským a ekonomickým vývojem jako v jiných zemích, ale spojen s vojenskou porážkou a politickým násilím. Obnovené zřízení zemské vychází z teorie o propadlých právech českých stavů, která ztratily v důsledku válečného práva *iure belli*, tzn. vojenskou vzpourou vůči svému zákonnému králi a neodůvodňuje tak svoji legalitu z české státoprávní tradice.⁹ Panovník využil svého vítězství k revizi stavovských práv a jako legitimní vítěz si mohl diktovat podmínky. Pouze on rozhodl, která práva a svobody stavům ponechá a která zruší. Vyrovnal se tak s četnými privilegii, která stavové obou zemí získaly v průběhu dějin od českých králů. Ferdinand II. zdůrazňoval, že stavové o všechna práva a svobody přišly, ale teorii o propadlých právech uplatnil v tom smyslu, že ze zvláštních důvodů určitá, dříve nabytá privilegia a svobody, stavům ponechal. Zbavil se tak nevyhovujících dokumentů a potvrzením zbylých privilegií se snažil navodit jistou kontinuitu s předchozím právním stavem.¹⁰ Vedle Obnoveného zřízení zemského tak vydal 29. května 1627 Ferdinand II. ve smyslu článku A XXII

⁸) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 55

⁹) Karel Malý, Česká Konfederace a Obnovené zřízení zemské, Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Karolinum 2006, s. 32

¹⁰) Dalibor Janiš, Postavení a činnost moravského zemského sněmu po roce 1620, Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Karolinum 2006, s. 81

samostatný patent, nazvaný Potvrzení starých privilegií Českého království. V souladu s teorií propadlých práv výslovně potvrdil jen ta privilegia, svobody a zvyklosti, které nebyly v rozporu s ustanoveními Obnoveného zřízení zemského. Tím vyloučil platnost všech právních norem, které se mu nehodily pro jeho centralistickou vládní politiku. Spolu se staršími soudními nálezy a privilegií prohlásil za zrušené i patenty Rudolfa II., týkající se náboženské svobody. Obnovené zřízení tak založilo novou absolutistickou podobu české ústavnosti a stalo se jediným základem právního života v zemi.¹¹

V první části Obnoveného zřízení zemského je v člancích označených písmenem A upraveno právo veřejné, *Ius publicum*. Jde o problematiku, chápanou současnou terminologií jako právo ústavní. Zakotvuje tedy změny týkající se dědičnosti trůnu, pravomocí a složení zemského sněmu, zemských úřadů a jejich obsazování, postavení panovníka a vztahů mezi ním a stavy ohledně podílu na výkonu státní moci. V roce 1620 usedli na český trůn opět Habsburkové a země Koruny české se staly na dlouhou dobu součástí habsburského soustátí, až do jeho zániku v roce 1918. Stavové ztratily své právo volit krále, podle článku A I Obnoveného zřízení zemského o dědičné sukcesi, byl trůn prohlášen za dědičný v habsburské dynastii až do vymření mužských potomků. Období následující po Bílé hoře vážně narušilo tradici domácího stavovského práva, oslabily se kompetence státních úřadů, nejen zemských sněmů, ale i zemských soudů. Obnovené zřízení zemské sice nezměnilo jejich základní strukturu, ale dalo jim jiné kompetence, zejména ve vztahu k panovníkovi. Pobělohorský absolutismus ponechal stavům i jejich hlavní orgán, zemský sněm, ovšem byl to jen pouhý stín onoho sněmu, jaký býval v dobách stavovského státu.¹²

Výhradním nositelem pravomoci zákonodárné (*ius legis ferendae*) se stal panovník. Zemské sněmy mohl nadále svolávat jen on, scházet se mohly jen z jeho vůle. Porušení tohoto nařízení, tj. svévolné svolání sněmu bez souhlasu panovníka, bylo dokonce hrdelním deliktem.¹³ Změnilo se i jeho složení, po dvou stoletích na něj byl opět uveden jako první a nejpřednější stav – katolické duchovenstvo.¹⁴ Za ním následoval teprve stav panský, rytířský a královská města. Politický význam měst byl podlomen, jejich právo

¹¹) Karel Malý, Česká Konfederace a Obnovené zřízení zemské, Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Karolinum 2006, s. 33

¹²) Jan Kapras, Právní dějiny zemí Koruny české, Díl třetí: Dějiny státního zřízení-doba pobělohorská, Praha 1920, s. 95

¹³) OZZ čl. A VI - VIII

¹⁴) OZZ čl. A XXIV

účastnit se a hlasovat na sněmu bylo redukováno na pouhou formalitu. Měla při jednání sněmu jen jeden hlas jako celek, zatímco příslušníci ostatních stavů disponovali hlasy sami za sebe.¹⁵ Zákonomárná iniciativa sněmu se zúžila tak, že prakticky jednal pouze o panovníkových návrzích (propozicích) a schvaloval berně. Vydáním Obnoveného zřízení zemského tak vznikla zcela nová právní situace oproti době stavovské, kdy postavení panovníka bylo odvozené z práva a stát byl chápán jako instituce, která je podřízená právu a vázaná právem. Panovník, prohlášený v Obnoveném zřízení zemském za *legibus solutus*, stojí nad právem, je jediným zdrojem a držitelem veškerého platného práva.¹⁶

Nejvyšší zemské úředníky směl jmenovat pouze panovník, jejich úřady již nebyly doživotní jako dříve, ale dočasné, omezené pětiletým funkčním obdobím.¹⁷ Po uplynutí této doby museli být panovníkem znovu potvrzeni ve svých funkcích nebo při odvolání nahrazeni, což posilovalo panovníkovu kontrolu nad nimi. Z výkonu své funkce byli úředníci nadále odpovědní jen králi, do jeho rukou skládali přísahu, jemu se zavazovali, již neslibovali věrnost zemi.¹⁸ Úředníci se tak stali zcela závislými na panovníkovi a proměnili se z úředníků zemských na úředníky královské, na pouhé vykonavatele jeho vůle. I složení sboru nejvyšších zemských úředníků se změnilo. Přibyl mezi ně prezident nad apelacemi, stojící v čele apelačního soudu, jehož pravomoc byla Obnoveným zřízením zemským rozšířena a posílena. Stal se všeobecnou odvolací instancí pro všechny soudy zemí Koruny české. Naopak byly zrušeny funkce dvou purkrabí karlštejských, strážců korunovačních klenotů a archivu.¹⁹ Jejich úřad se stal nadbytečným, když korunovační klenoty a archiv byly z Karlštejna odvezeny a důchody si přisvojil panovník. Menší zemští úředníci již nadále nebyli jmenováni nejvyššími úředníky, ale na jejich návrh panovníkem.

Skončilo období náboženské svobody, byl zrušen Rudolfův majestát a katolické náboženství bylo prohlášeno za jediné povolené vyznání v českých zemích, za státní náboženství.²⁰ V návaznosti na Obnovené zřízení zemské vydal panovník 31. července 1627 rekatolizační patent, kde veškerá privilegia týkající se nekatolických církví byla

¹⁵) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 444

¹⁶) Karel Malý, Česká Konfederace a Obnovené zřízení zemské, Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Karolinum 2006, s. 33

¹⁷) OZZ čl. A XXXIX

¹⁸) Josef Kalousek, České státní právo, s. 446, OZZ čl. A XXXXII

¹⁹) Josef Kalousek, České státní právo, s. 445

²⁰) OZZ čl. A XXIII

zrušena. Ti, kteří nechtěli přestoupit ke katolické víře, se museli vystěhovat ze země, ovšem s výjimkou poddaného lidu, který musel přestoupit ke katolickému náboženství buď po dobrém, nebo po zlém. Násilná rekatolizace měla za následek odchod mnoha obyvatel, i velmi vzdělaných, do ciziny a tím úpadek českého kulturního života a vzdělanosti. Nastal i hospodářský úpadek, politický a národnostní útisk.

3. Změny v soudnictví po roce 1627

Soudnictví, tzn. rozhodování sporů o právo, patří odedávna mezi základní funkce státu, tvoří neodmyslitelnou součást státního života a je výsledkem historického vývoje, stejně jako celková podoba státu a práva. Odpovídá vždy podmínkám příslušného stupně vývoje lidské společnosti. Soudnictví feudálního státu představovalo především účinný nástroj ochrany zájmů vládnoucí třídy, sloužilo jejím potřebám a chránilo feudální společenské uspořádání. Dominantní roli ve feudálním právním vývoji sehrálo soudnictví šlechtické. Soudnictví v době pobělohorské v důsledku nového politického režimu a změn ve státním zřízení ztratilo svoji stavovskou nezávislost, soudní moc přestala být rozdělena mezi krále a stavy a dostala se zcela do mocenského vlivu panovníka. Právě on se stal jediným zdrojem práva a soudnictví bylo vykonáváno jeho jménem. V době předbělohorské byl jeho vliv na výkon soudnictví značně omezen. Předsedal sice nejvýznamnějšímu šlechtickému soudu, většímu soudu zemskému, od toho však tehdy nebylo možné odvolání. Panovníkovo předsednictví bylo spíše čestnou funkcí a zemský soud rozhodoval jen s jeho formální součinností. Dále mu náleželo jmenování soudců apelačního soudu, tzn. soudu odvolacího, jeho působnost se však v této době vztahovala jen na odvolání od soudů městských a vrchnostenských.

Jedním z průvodních jevů absolutismu byl přechod k soudnictví úřednickému, byrokratickému. Feudální soudci, volně nalézající právo, byli nahrazováni soudci - úředníky, rozhodujícími podle předpisů vyhlášených jménem panovníka. Laický element v soudnictví, který znamenal, že na soudech zasedali vždy příslušníci toho stavu, pro který byl soud zřízen, zpravidla příslušníci nejvýznamnějších šlechtických

rodin, byl vytlačen příchodem vzdělaných, profesionálních právníků.²¹ Systém soudců - úředníků z povolání umožnil, aby soudy fungovaly jako nepřetržitě pracující státní úřady. Přinesl i výhodu pracovní rutiny, znalostí práva procesního i materiálního a zároveň dočasné nahrazení ústního jednání písemným. Připoutal soudce k psanému právu, jehož se soudce měl jako výlučného projevu krále (státu) stát otrokem. Dalšími stinnými stránkami nového systému, kromě závislosti soudců odshora, byly formálnost, strnulost a sklon k scholastické aplikaci litery zákona.²²

Stejně jako u ostatních úředníků zavedlo Obnovené zřízení zemské podřízenost soudců všech soudů panovníkovi. Ten je jmenoval dočasně na pět let a přijímal jejich přísahu, ve které mu slibovali věrnost a poslušnost. Byli panovníkovi ze své funkce odpovědní, jemu se museli omlouvat při neúčasti na soudním zasedání nebo za pozdní příchody.²³ V případě, kdy soudce porušil své povinnosti, náleželo jeho potrestání nebo odvolání také panovníkovi.

Na počátku 17. století ještě nemůžeme mluvit o diferenciaci soudnictví na jednotlivé druhy, jak je známe dnes (civilní, trestní, správní, ústavní), která se projevuje především v procesní rovině, tedy v rozdílné úpravě postupu soudu a ostatních orgánů. Soudní proces byl původně jednotný a měl povahu projednání sporu mezi dvěma stranami bez ohledu na to, jakého práva se tento spor týkal. Z tohoto jednotného procesu se postupně v průběhu historického vývoje z různých důvodů vydělují jednotlivé druhy soudnictví. Na původní jednotný proces navazuje civilní proces, zejména sporné řízení. První diferenciaci spočívala v osamostatnění trestního procesu postupným omezováním obžalovacího principu, které bylo zahájeno právě v Obnoveném zřízení zemském. Jejím důvodem byla okolnost, že stát na sebe vzal funkci ochránce veřejného pořádku a v důsledku toho začal v soudním řízení vystupovat také jako žalobce, na jehož popud se řízení zahajuje.

Změny, které přineslo Obnovené zřízení zemské, se dotkly především soudů zemských, které byly až dosud svrchovanými strážci stavovských svobod. Nástup absolutismu oslabil jejich politický význam jako tribunálů šlechtických zájmů a potlačil jejich významný vliv na tvorbu práva. Nejdůležitější šlechtický soud, větší soud zemský, byl do roku 1627 nejvyšší soudní instancí, proti které nebylo možné odvolání.

²¹) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 135

²²) Václav Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Orbis Praha 1975, s. 297

²³) OZZ čl. B II

Jeho rozhodnutí byla konečná a nemohl je změnit ani panovník. Svoji svrchovanost zemské soudy po roce 1627 ztratily, staly se soudy královskými a jejich rozhodnutí mohla být podrobena revizi panovníka. Proti všem rozsudkům soudů bylo možné se odvolat prostřednictvím soudního oddělení České dvorské kanceláře k panovníkovi.²⁴ Zemské soudy také musely jejím prostřednictvím předkládat panovníkovi k potvrzení všechny rozsudky na ztrátu hrdla nebo cti.²⁵ Tím, že rozhodnutí zemského soudu podřídil panovník instančně nadřazenému orgánu, který mohl změnit jeho rozhodnutí, podrobil šlechtické soudnictví svému vlivu, o což dlouhou dobu usiloval. I rozsudky dalších soudů musely být předloženy panovníkovi k rezoluci, tzn. k potvrzení a vydávaly se jeho jménem. Panovník měl také pravomoc zastavit v konkrétním případě trestní při, náleželo mu oprávnění udělovat tzv. bezpečné glejty neboli ochranné listy. Osoba s tímto glejtem byla vyjmuta z kompetence soudu, nemohla být souzena a pokud již odsouzena byla, trest nemohl být vykonán. Platnost glejtu byla omezená, chránil jen do doby v něm stanovené před každým soudem v zemi, v předbělohorské době s výjimkou zemského soudu.²⁶ Obnovené zřízení zemské tuto výjimku pro zemské soudy zrušilo.²⁷

Volnost šlechtických soudů nalézat právo v jednotlivých případech, kdy pro své rozhodnutí neměli podklad v právu obyčejovém a vytvářet v obecných nálezech abstraktní normy, které se stávaly důležitým pramenem zemského práva, byla odstraněna. Tím přišli soudci o velmi významné oprávnění, důležité i pro politické a společenské postavení zemských soudů. Nadále mohli soudci aplikovat na jednotlivé právní případy pouze předpisy Obnoveného zřízení zemského, tedy právo psané. Na podpůrný pramen šlechtického zemského práva byla povýšena po roce 1627 Práva městská království českého Pavla Kristiána z Koldína, který v něm roku 1579 sjednotil městské právo. Vzrostl i vliv práva římského, obecného, k jehož pravidlům se soudy často uchýlovaly.²⁸ Významným přínosem aplikace jednotných psaných právních pravidel jistě bylo, že přispěla v určité míře k odstranění feudálního partikularismu, zrušení lokálních výsad a privilegií, a tím k unifikaci a sjednocení právního řádu.

²⁴) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 446, OZZ čl. F LXXV

²⁵) OZZ čl. A X

²⁶) Josef Kalousek, České státní právo, s. 296

²⁷) OZZ čl. A XVIII

²⁸) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 136, 142

Výlučným jednacím jazykem na soudech i ostatních úřadech v předbělohorském období byla čeština. Dosud platilo pravidlo jazykového zákona z roku 1615, který výslovně stanovil, že zápisy v zemských deskách musely být vedeny výhradně v českém jazyce. Úřední řeč na soudech změnilo Obnovené zřízení zemské tak, že povolením němčiny jako druhého jednacího jazyka, zavedlo dvojjazyčnost pro zemské soudy a zemské desky.²⁹ Deklaratoria a Novely rozšířily následně dvojjazyčnost i na městské soudy.³⁰ Spisy mohly být podávány v českém i německém jazyce, čímž skončilo výlučné panství češtiny jako jazyka úředního. Nejprve bylo postavení obou jazyků rovnoprávné, ale postupně získala němčina v úředním styku převahu. Obnovené zřízení zemské v důsledku nově zavedené dvojjazyčnosti zavedlo rozdělení členů zemského soudu na dvě rady, českou a německou, z nichž každá jednala v jednom jazyce.³¹ Jedné z nich předsedal nejvyšší zemský sudí, druhé nejvyšší komorník. K rozhodnutí se požadovala přítomnost předsedy a osmi přísedících, rozsudek se vynášel většinou přítomných hlasů. Rada projednávala spor v jazyce, ve kterém byla podána žaloba, přičemž platilo pravidlo, že se jednalo o jazyk obžalovaného. V jeho jazyce se vedly všechny spisy celého procesu (allegata) a probíhalo jednání u zemských desek.³² Tento způsob řešení byl následně napodobován i u ostatních šlechtických soudů. Ale nešlo o proces náhlý, trvalo poměrně dlouhou dobu, než-li tato novinka byla uvedena v život. Rovnoprávnost obou jazyků se pak v průběhu 18. století obrátila ve výhradní nadvládu němčiny a „*po češtině ve státním životě nezbylo jiné památky, než-li ve slavných ceremoniích korunovačních a ve zvykových formulích užívaných na zemském soudu a sněmu.*“³³

3.1. Organizace soudů

Předpisy Obnoveného zřízení zemského a nástup feudálního absolutismu nezměnily zásadně základní charakter českého soudnictví, pokud se týká struktury soudní organizace. Posílilo však centralistické a absolutistické tendence, což se projevilo v

²⁹) OZZ čl. C II

³⁰) DaN čl. Bb V

³¹) OZZ čl. D XLVII

³²) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 60

³³) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 447

přesunu pravomocí ve prospěch panovníka. Uspořádání soudní soustavy, tj. členění na jednotlivé články, typické pro období stavovského státu, při nezměněné základní struktuře společnosti vyhovovalo i nadále. V této oblasti lze nalézt jisté prvky právní kontinuity s předchozím stavem. V soudní organizaci se odrazily určité specifické rysy a zvláštní okolnosti vývoje v našich zemích, zejména hierarchické stavovské rozdělení feudální společnosti. Soudy odpovídaly struktuře stavovské společnosti, kde jednotlivé skupiny obyvatel, tvořící feudální společnost, se uzavřely jako stavy s odlišným právním a politickým postavením, odlišným právním režimem a odlišným soudnictvím. Tyto jednotlivé třídy s rozdílným společenským statutem pak byly příslušné k soudům podle svého postavení. Tento princip stavovské personality práva zůstal na dlouhou dobu zachován i v období feudálního absolutismu.³⁴ K zásadní reorganizaci soudního systému přispěly až josefinské soudní reformy v období osvětského absolutismu. Organizace soudů ve smyslu jejich složení (obsazení) a vztahů k orgánům státní moci se změnilo tak, aby odpovídalo především potřebám panovníka a upevnilo jeho mocenské pozice v zápasech různých sil uvnitř vládnoucí elity. Soudy v důsledku nového rozložení politických sil přestaly být nástrojem stavovských zájmů a staly se orgány výlučně královskými. Soustava soudů byla výsledkem složitého historického vývoje, který byl určován především neustálým zápasem mezi šlechtou a panovníkem o politickou moc ve státě, i zápasem mezi stavy navzájem. Postupným překonáváním dlouhodobých právních tradic vznikla jednotná, hierarchicky uspořádaná třístupňová soudní soustava. V první instanci soudily soudy zemské, městské a vrchnostenské a dále soudy královské se speciální kompetencí, komorní, dvorský a purkrabský. Druhá instance byla tvořena pražským apelačním soudem a třetí instancí se stala Česká dvorská kancelář, od roku 1624 působící ve Vídni.

Soudem první instance pro osoby šlechtického stavu zůstal zemský soud, který v době stavovské soudil jako první a poslední instance a odvolání od něho nebylo možné. Podstatnou změnou v době pobělohorské však bylo, že tento soud ztratil svoji svrchovanost a postavení konečné instance. Podle Obnoveného zřízení zemského rozhodnutí zemského soudu většího již nebyla konečná, ke své platnosti potřebovala ještě rezoluci panovníka a vyhlášovala se jeho jménem. Strana nespokojená s výrokem soudu mohla vyvolat opravné revizní řízení, ve které byl rozsudek soudu přezkoumán

³⁴) Karel Malý, *České právo v minulosti*, Orac 1995, s. 137

soudem vyšší instance.

Měšťané příslušeli v první instanci před městské soudy v jednotlivých městech. V určitých případech byly městské soudy příslušné i pro spory, kde jednou z procesních stran byl šlechtic. Důvodem byl fakt, že nedílnou součástí Obnoveného zřízení zemského se stala Svatováclavská smlouva z roku 1517, která řešila vzájemné vztahy mezi šlechtou a měšťany, vyplývající z jejich odlišného společenského postavení, tedy i kompetenční konflikty, týkající se soudní příslušnosti.³⁵

Vrchnostenské soudy na panstvích byly příslušné v první instanci pro projednávání soukromoprávních a trestních věcí poddaných. Poddanské obyvatelstvo jako ovládaná a vykořisťovaná vrstva společnosti však měla jen omezené záruky soudní ochrany a nižší stupeň právní jistoty. Zatímco šlechta rozsuzovala spory mezi svými příslušníky soudci z vlastních řad a podle pravidel, která si sami stanovili, uplatňování zájmů poddaných mělo v pozemkově vrchnostenském soudnictví minimální intenzitu.³⁶ Až trestní zákoník *Constitutio criminalis Josephina* z roku 1708 formuloval trestní řízení jednotně pro všechny stavy, což libovůli v soudnictví nad poddanským obyvatelstvem omezovalo.³⁷

Druhou instanci představoval apelační soud v Praze. V období stavovského státu soustřeďoval pouze odvolání od městských soudů a pozemkově vrchnostenských jurisdikcí, od zemského soudu možnost odvolání neexistovala. V době feudálního absolutismu se stal všeobecnou odvolací instancí pro všechny soudy na území Koruny české. Soud byl obsazen i vzdělanými, profesionálními právníky, jmenovanými panovníkem, což z něj učinilo první byrokratický soud u nás.

Soudní organizace byla završena Českou dvorskou kanceláří, jejíž soudní oddělení projednávalo a postupovalo panovníkovi žádosti o revize, tj. žádosti o přezkoumání soudního rozhodnutí v odvolacím řízení. Revize byla všeobecným opravným prostředkem, o kterém rozhodoval panovník jako nositel nejvyšší soudní pravomoci.

³⁵) Karel Malý, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde Praha 2003, s. 102

³⁶) Jiří Klabouch, *Staré české soudnictví*, Orbis Praha 1967, s. 145

³⁷) Jiří Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 146

3.1.1. Zemské desky a jejich význam v soudním řízení

V českém soudnictví měla velký význam agenda zemských desek, které vznikly ve druhé polovině 13. století za vlády Přemysla Otakara II. při zemském soudu. Zemské desky byly původně veřejné právní knihy, do kterých se zapisovaly všechny významné právní skutečnosti, usnesení zemských sněmů, průběh soudního jednání před zemským soudem, od podání žaloby, výpovědi svědků až po rozsudky, případně exekuci. Na soudní nálezy se v obdobných případech zemský soud odvolával.³⁸

Byly také knihami, kam se intabulovaly převody šlechtického nemovitého majetku, smlouvy a dlužní úpisy. Zavedením zemských desek byl položen pevný základ rozvoji soukromého práva o nemovitostech.³⁹ Z původních protokolárních záznamů soudního jednání se vyvinuly ve velmi významnou instituci, obsahující přesnou evidenci veškerých, pro šlechtu důležitých právních jednání a zejména evidenci svobodného šlechtického majetku. Zápisy v zemských deskách byly mimořádně důvěryhodné. Vše, co v nich bylo intabulováno, mělo nepřekonatelnou důkazní sílu a poskytovalo záruku naprosté věrohodnosti. Byly nejsilnějším, nevyvratitelným důkazem vlastnictví, představovaly exekuční titul pro soudní i mimosoudní exekuci.

Jelikož měly zemské desky charakter veřejných právních knih, byly v době zasedání zemského soudu veřejně přístupné, lidé do nich mohli nahlížet a za poplatek požadovat výpisy. Zemské desky také požívaly mimořádné ochrany, v jejich místnostech na Pražském hradě byl přísný zákaz použití zbraně, vyloučena jakákoli možnost ovlivňování úředníků, hrozba násilím a pomlouvání menších úředníků. Za použití zbraně byl v Obnoveném zřízení zemském stanoven trest stětí pravé ruky⁴⁰, za pomluvu menších úředníků až ztráta hrdla⁴¹.

Zemské desky plnily několik významných funkcí. Za základní a nejdůležitější lze považovat funkci pomocného a výkonného orgánu zemského soudu většího. Byly jeho neoddělitelnou součástí, kanceláří, která měla na starosti veškerou soudní a intabulační agendu. Do rukou úředníků zemských desek se podávala žaloba a ti následně připravovali podklady pro soudní jednání, zapisovali jeho průběh a na základě rozsudku prováděli exekuci. Po zavedení písemnosti by se soudní řízení bez zemských

³⁸) Pavla Burdová, Desky zemské království českého, Praha 1990, s. 3-4

³⁹) Jan Kapras, K dějinám českého zástavního práva, Praha 1903, s. 51

⁴⁰) OZZ čl. I I

⁴¹) OZZ čl. I II

desek vůbec nemohlo uskutečnit. Vklady a zápisy do zemských desek prováděl místopísař, původně na základě ústní žádosti v českém jazyce. Po vydání Obnoveného zřízení zemského došlo ke změně, intabulace byla povolena pouze na základě písemných podkladů a vedle češtiny byla povolena němčina.⁴² Dále bylo intabulační právo zúženo v Deklaratoriích a Novelách pouze na katolickou šlechtu.⁴³

Zemské desky byly také archivem království, vkládaly se do nich zemská stavovská privilegia a usnesení zemských sněmů. Nálezy zemského soudu a sněmovní usnesení, zapsané v zemských deskách, byly pramenem zemského práva a z nich vycházela zemská zřízení. Další funkcí zemských desek byla i samostatná soudní pravomoc. Úředníci zemských desek, menší zemští úředníci, tvořili zemský soud menší, který rozhodoval v některých zákonem stanovených věcech. Příslušelo mu rozhodovat i o náhradě nákladů řízení přiznaných rozsudky ostatních soudů.⁴⁴

3.1.2. Zemský soud větší

Nejvýznamnějšími šlechtickými soudy v zemích, kde platilo české právo, byly zemské soudy. V Čechách to byl zemský soud větší, který vznikl v 2. polovině 13. století, pravděpodobně přenesením soudní agendy dvorských sjezdů na samostatný orgán.⁴⁵ Český zemský soud větší zasedal na Pražském hradě a předsedal mu panovník. Zasedání se původně konala čtyřikrát do roka, v pevných termínech, a to o církevních postních obdobích, zvaných suché dny. Zasedání soudu trvala 14 dnů a další čtyři dny byly určeny pro projednávání záležitostí vdov a sirotků. Později byl počet zasedání zemského soudu snížen na tři.⁴⁶ Tuto praxi zachovalo i Obnovené zřízení zemské.⁴⁷

⁴²) OZZ čl. I IV-VI

⁴³) DaN čl. Ee IV

⁴⁴) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 34

⁴⁵) Jíří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 123

⁴⁶) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 362 „*Ze čtvrtého ročního zasedání stalo se zasedání troje, ale přiměřeně delší, ustanoveno roku 1543 na sněmu se svolením královským, že soud zemský v Čechách má se příště držeti třikrát do roka, totiž o suchých dnech postních, o suchých dnech letničních, a nazejtří sv. Jeronýma čili 1. října; a v náhradu pak za čtvrtý soud, jenž dříve konával se v adventě, přidalo se ku každému ze tří soudů po 4 dnech nad dvě neděle, s tím doložením, aby v těch čtyřech dnech souzeny byly jen záležitosti vdov a sirotků.*“

⁴⁷) OZZ čl. B I

Na Moravě zastával postavení nejvyššího zemského soudu Moravský panský soud, zasedající čtyřikrát do roka, střídavě v Brně a v Olomouci. V jeho čele stál moravský zemský hejtman, nejvyšší z úředníků na Moravě.

Zemský soud větší byl obsazen nejvyššími zemskými úředníky a sborem dvaceti šlechtických přísedících, z nichž dvanáct míst patřilo stavu panskému a osm rytířskému. Jednání soudu řídil nejvyšší zemský sudí, zájmy státu hájil komorník, nejvyšší purkrabí reprezentoval výkonnou moc a v případě panovníkovy nepřítomnosti v zemi předsedal soudu. Průběh soudního řízení zaznamenával písař, který také relaci o něm vkládal do zemských desek.⁴⁸ Na obsazování zemského soudu a jmenování přísedících v době stavovské měl král a šlechta pouze formální vliv, jeho soudci byli prakticky nesaditelní a jejich úřady doživotní. Příslušníci nejvlivnějších šlechtických rodů získali právo zasedat na soudu dědičně. Po vydání Obnoveného zřízení zemského bylo obsazení zemského soudu změněno. Nadále zde povinně zasedali z úředníků nejvyšší purkrabí, nejvyšší zemský komorník, nejvyšší zemský sudí, nejvyšší písař a byli doplněni na 16 pánů a 10 rytířů.⁴⁹ Významnou změnou bylo, že úředníci byli jmenováni králem pouze na dobu určitou, a to pětiletou.

Věcnou působnost zemského soudu většího stanovil článek B X (Které věci před soud zemský větší náležejí: „*Před Saud Náš zemský větší náležejí předně ty žaloby, které se statkův pozemských a dědictví dotýkají...*“). Zahrnovala spory týkající se majetku šlechty a byl výlučným soudem pro spory o tzv. svobodné statky, tj. šlechtické nemovitosti zapsané v zemských deskách a spory o dědickou sukcesi svobodného majetku. Držba deskových statků tvořila základ společenského postavení šlechtické třídy, dá se tedy říci, že zemský soud měl ve své působnosti pro šlechtu nejdůležitější část soudní agendy. Hodnota sporů majetkových musela převyšovat 100 kop grošů českých. Kromě toho soudil i záležitosti trestní, týkající se osob šlechtického stavu. Věcnou působnost zemského soudu lze definovat jako výlučnou v případě svobodného deskového majetku a těžkých kriminálních deliktů (mordy, kvalt, moc), ale v ostatních případech (nářek cti, hanlivá slova, pych) konkurenční se soudem komorním. Potom záleželo na vůli žalobce, který z těchto dvou soudů si pro projednání své žaloby

⁴⁸) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 124

⁴⁹) OZZ čl. A XXXI

vybral.⁵⁰ Věcná působnost moravského panského soudu byla širší z toho důvodu, že územní působnost komorního soudu se na moravské markrabství nevztahovala a ten mu tak neodnímal některé spory.⁵¹

Kompetence zemského soudu byla rozšířena i na spory, dříve rozhodované soudy mezním a maršálovým, které byly zrušeny. V případě mezního soudu se jednalo o spory, týkající se hranic pozemků a u soudu nejvyššího zemského maršálka o otázky šlechtické cti.

V každém termínu soudního zasedání měl zemský soud větší vyčleněny určité dny, v nichž na základě žádosti poskytoval rady a naučení a zabýval se spory, které mu předložily ostatní soudy, zejména komorní a purkrabský. A to v případech, kdy si pro složitost a komplikovanost nevěděly samy rady s rozhodováním.

Proti rozhodnutí většího zemského soudu nebylo do roku 1627 odvolání, rozhodoval v první a zároveň v poslední instanci. Jako nejvyšší šlechtický soud, kterému ve sporech majetkových příslušelo soudit i krále, a který svými obecnými nálezy vytvářel nové právní normy, nemohl být podroben vyšší autoritě.⁵² Jeho rozhodnutí byla konečná a odvolání nepřípustné. Obnovené zřízení zemské zavedlo možnost změny rozhodnutí zemského soudu odvolací cestou prostřednictvím revize a potvrzování rozsudků panovníkem, bez jeho rezoluce nemohl zemský soud rozsudek vyhlásit. Článek A X přikazoval, že každý náleží zemského soudu, znějící na ztrátu hrdla nebo cti, musí být před vyhlášením a vykonáním předložen králi k rezoluci. Zemský soud byl také nově na základě Obnoveného zřízení zemského povinen respektovat bezpečný glejt, udělený panovníkem a zaručující jeho držitelům bezpečnost, jak jsem již výše popsala.⁵³

Svými obecnými nálezy spoluvytvářel zemský soud právo a jeho soudní nálezy měly svůj význam jako pramen práva. Soudci totiž v případě, když neměli pro svoji rozhodovací činnost podklad v právních předpisech, mohli právo nalézat, to znamená rozhodovat podle svého uvážení. V analogických případech byl potom obecný náleží soudu závazný pro další soudní rozhodnutí. Obnovené zřízení zemské zakázalo odvolávat se na starší soudní náleží a zemské soudy nemohly již nadále vynášet náleží

⁵⁰) OZZ čl. B X („všecka taková obvinění bud' na saudu zemském, aneb komorním, podle původu svobodné vůle“)

⁵¹) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 363

⁵²) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 80

⁵³) OZZ čl. A XVIII

nové ve věcech, kde se nedostávalo právních ustanovení. Mohly pouze aplikovat předpisy Obnoveného zřízení zemského a o jejich výklad nebo doplnění mohly požádat panovníka. Jemu bylo v těchto případech vyhrazeno rozhodnutí a jedině on byl oprávněn ustanovit nové právní pravidlo.⁵⁴

3.1.3. Zemský soud menší

Menší soud zemský představovali úředníci zemských desek, tzv. menší zemští úředníci. Sbor menšího zemského soudu tvořilo šest úředníků zemských desek: purkrabí pražského hradu, místokomorník, místosudí, místopísař, úředník královny a úředník podkomořího.⁵⁵ První čtyři byli náměstky nejvyšších zemských úředníků a museli být v zemských deskách neustále přítomni. Kromě toho, že menší zemští úředníci tvořili soud, jednali hlavně jako stálý úřad zemských desek. Jeho důležitost byla posílena zavedením písemného procesu, připravoval všechny písemné podklady, na základě kterých větší zemský soud bez přítomnosti veřejnosti rozhodoval. Zasedání menšího soudu zemského se konala třikrát v roce, vždy dva až tři dny před zasedáním zemského soudu většího.⁵⁶

Věcná působnost menšího zemského soudu zahrnovala hlavně majetkové spory, ale s hodnotou nižší než 100 kop grošů českých, dále pokuty pro nevydání lidí poddaných a čeledi zběhlé⁵⁷ a věci sirotčí.⁵⁸ Náležely k němu spíše méně závažné věci, jejichž spisy nebyly příliš rozsáhlé, incidenční spory a nesporná agenda. Úředníci zemských desek, menší zemští úředníci, rozhodovali také jako soud škodní v likvidatorním řízení o náhradě škod a nákladů soudního řízení přisouzených rozsudky soudů zemských, komorního nebo purkrabského.⁵⁹ Vítězná strana sporu na základě rozsudku, který jí přisuzoval určitou náhradu utrpěných škod a vynaložených nákladů, musela škodnímu soudu podat útok, tzn. ohlášení škod, a požádat o rozhodnutí na základě předložených důkazů. Musela tak učinit ve stanovené lhůtě, jinak právní nárok

⁵⁴) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 447, OZZ čl. D XLIX

⁵⁵) OZZ čl. F XVI

⁵⁶) Josef Kalousek, České státní právo, s. 362

⁵⁷) OZZ čl. F XVI

⁵⁸) OZZ čl. F IX „*když některý sirotek po dojití svých dospělých let poručníky své obesílá*“

⁵⁹) OZZ čl. F XXIX

na rozhodnutí soudu zanikl.

Řízení před zemským soudem menším probíhalo v úřadu zemských desek ústně v přítomnosti sporných stran nebo jejich procesních zástupců, jednalo se tedy o výjimku z té doby uzákoněného písemného procesu. Soudu předsedal místosudí, který řídil jednání a vynášel rozsudky. Žaloba musela být podána písemně menším zemským úředníkům, kteří strany sporu předvolávali obesláním. Postup při obeslání byl stejný jako na zemském soudu větším.

3.1.4. Komorní soud

Komorní soud patřil mezi soudy královské s celostátní působností od 15. století. Zřídil jej král Václav IV., údajně proto, aby se vyrovnal s faktem, že větší zemský soud a dvorský soud se již v 2. polovině 13. století dostaly pod silný stavovský vliv, který nad královským převládl.⁶⁰ V jeho čele stál od reformy Vladislava II. roku 1500 nejvyšší zemský hofmistr. Ale i tento tribunál se nevyhnul stavovskému vlivu a vykazoval tendenci stát se spíše zemským orgánem. V 16. století se komorního soudu ujal opět král a pokusil se jej využít pro své samovládné cíle.⁶¹

Komorní soud zasedal na Pražském hradě v královské komoře čtyřikrát do roka, jeho zasedání trvala dva týdny.⁶² Jestliže se v té době nacházeli v Praze někteří z nejvyšších úředníků a soudců zemského soudu a v komorním soudu byl právě řešen těžký, komplikovaný spor, mohl nejvyšší hofmistr kteréhokoliv z nich požádat, aby se zúčastnil zasedání a pomohl svou radou při posuzování a rozhodování této pře.⁶³ Obnoveným zřízením zemským byl komorní soud ponechán z formálního hlediska celkem bez významných změn. Panovník jej obsazoval soudci, které vybíral z řad vhodných šlechticů, pánů i rytířů.⁶⁴ Do funkce byl soudce komorního soudu jmenován na jeden rok a musel se zavázat panovníkovi přísahou. Přesný počet soudců nebyl původně stanoven, nová úprava určila, že rozhodnutí komorního soudu musí být

⁶⁰) Petr Kreuz, Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví, Karolinum Praha 2000, s. 79

⁶¹) Václav Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Orbis Praha 1967, s. 160

⁶²) OZZ čl. F XL

⁶³) OZZ čl. F XL

⁶⁴) OZZ čl. F XXXIX „nejvyšší hofmistr zemský a další osoby hodné z pánův i rytířstva“

učiněno v přítomnosti nejméně 14 přísedících.⁶⁵

Věcná působnost komorního soudu byla Obnoveným zřízením zemským v článku B X vymezena současně s působností zemského soudu většího, protože jeho prvoinstanční věcná pravomoc konkurovala s tímto soudem a nikdy dříve nebyla vytčena úplně přesně. Ustanovení v předcházejících zřízeních umožňovala většinou negativní vymezení ve vztahu k ostatním soudům.⁶⁶ Ve všech věcech, které náležely k většímu soudu zemskému bylo možné žalovat i k soudu komornímu. Komorní soud mohl stejně jako zemský soud rozhodovat např. spory z hanlivých slov (pomluvy), spory o nedodržení smlouvy, žaloby z pychu (svévolné a násilné poškození cizího majetku), spory o věno, které nebylo zapsáno v zemských deskách. Záleželo na vůli žalobce, který z těchto dvou soudů si pro řešení svého sporu zvolil. Pouze záležitosti týkající se svobodného deskového majetku náležely výlučně před zemský soud větší. Byly vyjmuty z kompetence soudu komorního již roku 1488 nálezem zemského soudu.⁶⁷ Jak bylo uvedeno výše, Obnovené zřízení zemské stanovilo v článku F LXXIV, že komorní soud může v komplikovaných případech žádat naučení od zemského soudu většího. Tím došlo k poklesu významnosti tohoto soudu a v konkurenci se zemským soudem větším se jen těžko prosazoval. Ustálila se praxe, že soud komorní rozhodoval jen v záležitostech méně závažných. Do roku 1548, kdy Ferdinand I. zřídil nový královský soud, radu nad apelacemi, působil také jako stolice odvolací, jestliže se některá ze stran odvolala přímo ke králi.⁶⁸

Strany se před soud komorní obesílaly i v době, kdy byl ještě v platnosti půhon, říkalo se mu také soud srocených při. Kdo chtěl zahájit řízení před komorním soudem, musel podat písemnou žalobu písaři zemských desek a o obeslání protistrany požádat.⁶⁹ Řízení před komorním soudem se řídilo stejnou právní úpravou jako řízení před zemským soudem větším.

⁶⁵) OZZ čl. F XXXIX

⁶⁶) Petr Kreuz, Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví, Karolinum Praha 2000, s. 87

⁶⁷) Petr Kreuz, Postavení a působnost komorního soudu, s. 87

⁶⁸) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 116

⁶⁹) OZZ čl. F XLV

3.1.5. Dvorský soud

Dalším královským soudem s celostátní působností byl soud dvorský. Vznikl z agendy původního osobního krále pomocníka pro soudnictví, nejvyššího dvorského sudího. Ten také stál v čele soudu a řídil jeho jednání. Ve sboru přísedících soudců zasedali příslušníci panského a rytířského stavu jmenovaní králem, obvykle to bývali zároveň přísedící soudu komorního.⁷⁰ Přísedící z rytířstva byli od roku 1487 pravidelně čtyři, a k vynesení rozhodnutí bylo zapotřebí nejméně sedmi soudících osob. O personálním obsazení dvorského soudu rozhodoval panovník, jmenoval soudce na jeden rok a přijímal jejich přísahu.⁷¹

Dvorský soud zasedal čtyřikrát do roka, vždy 4 dny před zahájením zasedání soudu komorního a jeho jednání trvala obvykle jen jeden den.⁷² Věcná působnost dvorského soudu je vymezena Obnoveným zřízením zemským v článcích F LII – LXVI. Do jeho kompetence patřily spory o domácí léna českého krále a odúmrtní řízení, týkající se lenního majetku. Proto se mu říkalo také soud lenní nebo manský. V lenních vztazích byl držitel a uživatel léna od českého krále zavázán manskou přísahou panovníkovi a bez jeho souhlasu s ním nemohl disponovat. Zcizování lenního majetku bylo bez svolení panovníka právně neplatné. Jestliže přísahu porušil, rozhodoval o věci dvorský soud. Odúmrtní (provolací) řízení se konalo v případě, kdy zemřel vlastník lenní nemovitosti bez oprávněných dědiců. Dispozice s takovým majetkem náležela panovníkovi. Nemovitost se nejdříve provolávala, tzn. veřejně v tržních dnech se oznamovala výzva, aby se k odumřelé nemovitosti přihlásili ti, kdo si myslí, že na ni mají právní nárok. Dvorský soud potom rozhodoval, zda jsou jejich nároky oprávněné či nikoli a statek případně králi jako odúmrť. Provolané statky pak většinou panovník uděloval jako léno za zásluhy nebo jako výprosu (na žádost). Spory o zahraniční léna patřily před hejtmanství německých lén. Dvorský soud působil v oblasti rozhodování nad spornými českými lény bez velkých proměn až do doby, kdy císař Josef II. roku 1787 přidělil jeho soudní pravomoc soudu zemskému.⁷³

⁷⁰) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 119 „mluvívá se o obou soudech tak, jako by to byl jeden soud“

⁷¹) OZZ čl. F LI

⁷²) OZZ čl. F L

⁷³) Josef Kalousek, České státní právo, s. 112

Věcná příslušnost dvorského soudu byla určena předmětem sporu nebo také delegací panovníka v záležitostech, které si vyhradil k posouzení sám. V tomto případě se jednalo o nejzávažnější delikty politického charakteru a případy, které se dotýkaly základních zájmů státní moci.⁷⁴

3.1.6. Purkrabský soud

V čele purkrabského soudu stál nejvyšší purkrabí, tedy vrcholný představitel výkonné moci. Původně se k němu obraceli věřitelé, aby jim jako výkonný orgán krále pomohl s realizací listinné pohledávky. Jestliže měl dlužník proti pohledávce námitky, docházelo ke sporu. Z rozhodování o něm se postupem času vyvinul purkrabský soud. Jeho věcná působnost tedy zahrnovala spory z písemných závazků, zejména z dlužních úpisů a smluv, dále podle Obnoveného zřízení zemského spory o vyvázání z rukojemství, nepořádného zatykače a odpory proti odhadu majetku při exekuci.⁷⁵ Pokud existoval řádný dlužní úpis zapsaný v zemských deskách, stačilo jeho opis přiložit k žalobě a obeslat obžalovaného, aby se dostavil k nejbližšímu zasedání purkrabského soudu. Jeho zasedání nebyla přesně stanovena na určité dny během roku, ale zasedal podle potřeby. Na tomto stavu nezměnilo nic ani Obnovené zřízení zemské. Vedle purkrabího pražského tvořilo soud dalších šest soudců urozeného původu a dobré pověsti, kteří byli zavázáni panovníkovi přísahou.⁷⁶ Druhý purkrabský soud byl v Hradci Králové, kde měla svůj dvůr královna a sídlil zde proto zvláštní purkrabí královny, purkrabí kraje hradeckého.⁷⁷

⁷⁴) Karolina Adamová a kol., Dějiny českého soudnictví do roku 1938, Lexis Nexis 2005

⁷⁵) OZZ čl. F XXIII

⁷⁶) OZZ čl. F XXII „*nejméně šest osob dobrých, lidí urozených a na cti zachovalých sedati a ti také přísahu učiniti mají*“

⁷⁷) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 128

3.1.7. Apelační soud a jeho nové postavení v soudní soustavě

Apelační soud byl druhoinstančním odvolacím soudem. Zřídil jej v roce 1548 svou instrukcí (nařízením) král Ferdinand I. v Praze pod názvem Královská rada nad apelacemi, jako odvolací soud pro soudy městské a pozemkově-vrchnostenské jurisdikce ze všech zemí Koruny české, a to ve věcech civilních i trestních. Původním panovníkovým záměrem bylo zřídit soud výhradně královský, nestavovský, který by jako všeobecná odvolací instance vyřizoval odvolání ode všech soudů v zemi, včetně zemských soudů. V praxi však nemohl být původní úmysl panovníka realizován v tomto rozsahu. Šlechtě se podařilo ubránit starobylý obyčej, podle kterého možnost odvolání od rozsudků zemských soudů nebyla přípustná.⁷⁸ Ferdinandova instrukce zároveň určovala soudní řád tohoto soudu, který zůstal v platnosti do roku 1628. Podle instrukce stál v čele apelačního soudu královský úředník, zvaný president, který byl příslušníkem panského stavu. Vedle něj bylo dále jmenováno 13 apelačních radů, mezi nimiž bylo pět dalších šlechticů (tři páni a dva rytíři), čtyři doktoři práv a čtyři zástupci měst ze Starého a Nového města pražského.⁷⁹ Ferdinandova instrukce, kterou se zřizoval apelační soud, byla v oboru státního práva prvním právním předpisem, požadujícím absolvování právnického studia a dosažení doktorátu pro výkon státní funkce.⁸⁰ V roce 1628 byla vydána instrukce nová, kdy přestal být komorou a stal se sborem, jehož členy jmenoval král, dělili se na tři lavice: panskou, rytířskou a doktorskou. Při výběru nových soudců se museli všichni přísedící, páni, rytíři i doktoři, podrobit přijímací zkoušce, která prověřovala jejich znalosti práva, předpokládala se jejich odbornost a praktická schopnost rozhodovat. Podle obecného a saského či českého práva řešili a rozhodovali dva obtížné případy, jeden z civilního a druhý z trestního práva.⁸¹

Nový soud se lišil v několika směrech od dosavadních soudů působících v českém státě, zvláště od šlechtických tribunálů. Soud apelační vynikal velmi dobrou organizací, nezasedal jen v určitých ročních termínech, ale nepřetržitě. President a jeho přísedící čili radové byli zčásti vzdělání právníci, ovšem ze zahraničním doktorátem,

⁷⁸) Karolina Adamová, *Apelační soud v českém království v letech 1548-1651*, UK Praha 1975, s. 108

⁷⁹) Josef Kalousek, *České státní právo*, Praha 1892, s. 295

⁸⁰) Vladimír Kindl, *K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (Dějiny právnického stavu a právnických profesí)*, PF UK Praha 1999, s. 85

⁸¹) Jan Kapras, *Právní dějiny zemí Koruny české, Díl třetí: Dějiny státního zřízení*, Praha 1920, s. 199

neboť v českém státě tehdy nebyla právnická fakulta.⁸² President ani radové nebyli stavovskými funkcionáři, ale placenými královskými úředníky. Všichni přisedící byli jmenováni panovníkem, řídili se jeho instrukcemi a za svoji funkci pobírali plat. Apelační soud byl tak prvním byrokratickým soudem v našich zemích a v období absolutismu se stal základem výstavby třístupňové soudní soustavy.⁸³

Rada nad apelacemi jako soud druhé instance poskytovala soudům nižší instance naučení a v předbělohorském období dokonce vydávala tzv. slepé ortely (rozsudky). Jestliže prvoinstanční soud měl potíže s vyřešením určitého případu, mohl postoupit radě nad apelacemi veškerý procesní materiál bez udání jmen žalobce a žalovaného a požádat o jeho celé vyřešení. Apelační soud na základě předloženého materiálu rozhodl a slepý ortel zaslal zpět soudu, který žádal o pomoc. Tímto řešením se nemusel soud nižší instance řídit, nebylo pro něj závazné. Ve většině případů však soudy podle slepých ortelů postupovaly.⁸⁴ Slepé rozsudky se dokonce zapisovaly do tzv. knihy rozsudků a takto zaznamenaná rozhodnutí byla později používána pro obdobné případy. Rozhodnutím zemského sněmu roku 1575 byla tato praxe zrušena.⁸⁵

Vydáním Obnoveného zřízení zemského se soud apelační přeměnil na všeobecnou odvolací instanci a zaujal přední místo v českém soudnictví až do josefínských reforem. Rozhodoval většinou o odvoláních v závažnějších, zvláště trestních případech a Obnoveným zřízením získal také právo potvrzovat rozsudky smrti pozemkově vrchnostenských soudů. Stal se tak nástrojem královského dozoru nad vrchnostenskou justicí. Při projednávání odvolání aplikoval podle potřeby právo římské, postupoval podle zásad římsko-kanonického procesu a jednal písemně na základě spisů od soudů první instance.

Na základě Obnoveného zřízení podléhaly rozsudky apelačního soudu, stejně jako soudů zemských, revizi adresované panovníkovi prostřednictvím žádosti k České dvorské kanceláři.⁸⁶ Tato kompetence dříve náležela komornímu soudu, ale byla zrušena z důvodu rozdílů mezi právem městským a zemským.⁸⁷ Obnovené zřízení zemské se věnovalo problematice apelačního soudu, v porovnání s ostatními soudy,

⁸²) Václav Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Orbis Praha 1975, s. 162

⁸³) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 64

⁸⁴) Karolina Adamová, Apelační soud v českém království v letech 1548-1651, UK Praha 1975, s. 110

⁸⁵) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 295

⁸⁶) OZZ čl. F LXXVI

⁸⁷) OZZ čl. F LXXIII

poměrně stručně. Týkal se ho jeden článek, který stanovil, že do budoucna se bude apelační soud řídit existující právní úpravou a jeho prezidentem bude panovník vždy jmenovat osobu ze stavu panského.⁸⁸

Deklaratoria a Novely potvrdily již existující postup při revizi rozsudků apelačního soudu⁸⁹ a s ohledem na častou nepřítomnost a nedochvilnost přísedících při soudním zasedání, stanovily přesný počet osob, které musely být přítomny jednání apelačního soudu. V lavici pánů a rytířů muselo zasedat osm osob a stejný počet v lavici doktorů (právníků). Dohromady s prezidentem rady nad apelacemi se muselo jednání a rozhodnutí apelačního soudu účastnit 17 osob. S ohledem na stavovské zastoupení zde byl stanoven požadavek, aby v apelační radě zasedaly vždy dvě osoby z pražských měst.⁹⁰

Instrukce Ferdinanda III. v roce 1644 zavedla zvláštní opravný prostředek, rozklad, který mohla strana podat k apelačnímu soudu v čtrnáctidenní lhůtě od vyhlášení rozsudku. V rozkladu mohla požadovat vysvětlení nejasných výrazů a formulací v rozsudku, vydaném apelačním soudem.⁹¹

Ve své původní podobě zanikl apelační soud v 2. polovině 18. století v důsledku josefínských soudních reforem. Dvorským dekretem z roku 1782 byl změněn na všeobecný apelační soud, který tvořil druhý článek třístupňové soudní soustavy rakouského soustátí a soustřeďoval odvolání nejen od soudů městských a vrchnostenských, ale i od nového zemského soudu.⁹² Ministerským výnosem z 6. dubna 1850 zanikl a jeho nástupcem se stal vrchní zemský soud pro Čechy.

Apelační soud sehrál významnou úlohu při sjednocování městského práva, jeho judikatura měla na svou dobu vysokou úroveň a stal se základnou českého učeného právnictví.

⁸⁸) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 138, OZZ čl. A XXXVI

⁸⁹) DaN čl. Dd III

⁹⁰) DaN čl. Dd V-VII

⁹¹) Karolina Adamová, Apelační soud v českém království v letech 1548-1651, UK Praha 1975, s. 110

⁹²) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 484

3.1.8. Česká dvorská kancelář a její místo v revizním řízení

Soudní soustava v českých zemích byla završena Českou dvorskou kancelář, nejdůležitějším úřadem českého státu, kterému Ferdinand II. udělil v Obnoveném zřízení zemském působnost řádného nejvyššího soudu pro země Koruny české. Kromě soudního oddělení ji tvořilo i oddělení správní a v době pobělohorské působila také jako nejvyšší správní instituce.⁹³ Navazovala na společný orgán veřejné správy zemí Koruny české, dvorskou kancelář, v jejímž čele stál nejvyšší kancléř. Původně se jednalo výlučně o královský úřad, ale po husitském hnutí, kdy moc stavů vzrostla, se z ní stal úřad zemský, a současně důležitý a významný orgán pro správu státu. Kancléř byl státním tajemníkem a panovníkovým písařem. Jeho úřad obstarával veškeré písemnosti vydávané jménem krále a měl přirozeně velký vliv nejen na jejich formu, nýbrž i na obsah. Nejvyšší kancléř byl vždy jen jeden a čeští stavové vždy dbali o celistvost zemí Koruny české tak, aby jeho působnost nebyla rozštěpena na více úřadů nebo přenesena na jiné dvorské úřady, vztahující se k mimočeským zemím společného panovníka.⁹⁴ Podle Obnoveného zřízení zemského, byl nejvyšší kancléř jedním z nejvyšších českých úředníků, a to v pořadí až šestý.⁹⁵ Skutečné poměry a stálá přítomnost u osoby krále způsobily, že kancléř stal se svým významem prvním českým úředníkem. Ovšem úředníkem královským (supremus regis Bohemiae cancellarius), který přísahal pouze králi, a nikoliv jako dříve také obci zemské. Jeho stavovská povaha zůstala zachována jen v tom smyslu, že jeho úřad náležel osobě ze stavu panského.⁹⁶

Po bělohorské porážce se dvorská kancelář stala plně královským úřadem. Její sídlo bylo roku 1624 spolu s přesídlením celého královského dvora přeneseno z Prahy do Vídně. Zrušena byla roku 1749 v důsledku reformy státní správy za vlády Marie Terezie.

Soudní oddělení České dvorské kanceláře zajišťovalo činnosti potřebné k provedení revize soudních rozhodnutí zemských soudů, apelačního soudu, českého komorního soudu a dvorského soudu, také postupovala panovníkovi rozsudky k rezoluci a vyřizovala stížnosti podané na osobu krále. Revize byla možná nově i v případě rozsudků zemských soudů. Revizní spisy projednávalo a rozhodnutí vydávalo kolegium

⁹³) Jan Kapras, Právní dějiny zemí Koruny české, Díl třetí: Dějiny státního zřízení, Praha 1920, s. 119

⁹⁴) Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892, s. 123

⁹⁵) OZZ čl. A XXXVI

⁹⁶) Jan Kapras, Právní dějiny zemí Koruny české, Díl třetí: Dějiny státního zřízení, Praha 1920, s. 119

soudců, o jehož složení rozhodoval panovník. Muselo být alespoň devítičlenné, sedm členů tvořili nejvyšší zemští úředníci a soudci zemského nebo komorního soudu.⁹⁷ V čele stál nejvyšší kancléř, který každý rozsudek soudu předkládal panovníkovi k rezoluci.

Věcná působnost České dvorské kanceláře se nevztahovala pouze na řízení odvolací, ale byla současně i panovníkovým soudním orgánem prvoinstančním, ale pouze ve věcech, které se netýkaly královských zájmů. Územní působnost České dvorské kanceláře jako panovníkova soudu první instance se vztahovala na české země i Moravu. V Obnoveném zřízení zemském je taxativně vypočtena věcná působnost České dvorské kanceláře jako soudu prvního stupně. Obrátit se ni mohl kdokoli podáním písemné žaloby, která mohla být sepsána v českém nebo německém jazyce, v těchto věcech.⁹⁸

- spory o nepořádné uvázání ve statek jiného
- žaloby o kvalt (násilí), mordy (vraždy), z nářku cti (urážky na cti)
- žaloby pro propadené pokuty z hrdelních a jiných těžkých kriminálních činů
- pro neoznámení připravované nebo spáchané moci, kvaltu
- pro nezadržení vraha

V některých jednodušších věcech rozhodovala Česká dvorská kancelář v sumárním čili zkráceném řízení, buď na žádost stran nebo v případě, že skutkový stav byl natolik jasný, že vyřešení nevzbuzovalo pochybnosti nebo se žalovaná strana přiznala. Původní procedura byla zjednodušena a zbavena všech ceremonií a jediným cílem sumárního procesu bylo urychlené zjištění objektivní pravdy.⁹⁹

4. Soudní řízení v období absolutismu

Podstatnější změny než do organizace soudní soustavy přineslo Obnovené zřízení zemské do řízení před soudy, do soudního procesu, i když se nedá říci, že jde o změny

⁹⁷) OZZ čl. F IV

⁹⁸) OZZ čl. F I

⁹⁹) OZZ čl. F V

převratné a nečekané. Po nástupu feudálního absolutismu nedošlo k zásadnímu zlomu a vzniku zcela jiného práva, jen dále pokračoval vývoj započatý v předcházejícím období.

Ustanovení upravující soudní řízení jsou obsažena v druhé části Obnoveného zřízení zemského, nazvané *Ius privatum*, právo soukromé. Zařazení procesu do práva soukromého odpovídá tehdejšímu dobovému názoru, že jakýkoliv útok proti osobě soukromé je považován za soukromý problém napadeného a pachatele a státu nepřisluší do něj zasahovat. Mezi články A (*Ius publicum*) a článkem B I, kterým začíná část týkající se práva soukromého je vložen dělicí text: „*A poněvadž až potud o těch věcech, kteréž tak na větším díle ad ius publicum přináležejí, dotknuto a položeno jest: následuje již ius privatum, a to zpočátku o soudních věcech.*“ Články zakotvují pravidla soudního řízení v jeho třech etapách, přípravného řízení, přelíčení a exekuce. I když se jimi výrazně mění podoba šlechtického procesu, byly změny, které se v procesním právu objevily, již delší dobu očekávané a požadované, podmíněné spíše společenským a ekonomickým vývojem a nutností odstranit některé feudální přežitky. Za základní rysy lze považovat písemnost soudního procesu (zásada procesu římsko-kanonického), obsazení apelačního soudu soudci s právnickým vzděláním a zavedení revize jako prostředku nápravy vadných soudních rozhodnutí. Při sestavování procesních pravidel zakotvených v Obnoveném zřízení zemském vycházel jejich autor dr. Otto Melander ze zásad procesního práva uzákoněných v rakouském soudním řádu z let 1535 a 1557. Původní proces obsažený v Obnoveném zřízení zemském byl pak postupně doplňován a měněn, poprvé roku 1640 Deklaratorii a Novelami. Později, v 80. letech 18. století, byl použit kompilační komisí jako základ při vypracování josefínského soudního řádu.¹⁰⁰

Procesní pravidla jsou obsažena v celkem 375 člancích, což představuje téměř polovinu ze všech ustanovení Obnoveného zřízení zemského. Týkaly se jak řízení civilního, tak trestního, protože v té době se projednávání civilních věcí formálně neodlišovalo od trestního řízení. Soudy postupovaly podle stejných procesních pravidel a soudily ve stejném složení bez ohledu na to, zda se jednalo o civilní spor nebo trestní věc.¹⁰¹ Až v průběhu historického vývoje se původně jednotný proces rozčlenil na své základní druhy. I v trestním řízení mohla jako žalobce vystupovat osoba soukromá, a i když Obnovené zřízení zemské zavedlo zásadu oficiality v trestním řízení, zůstává možnost soukromé iniciativy zachována až do vydání tereziánského trestního zákoníku.

¹⁰⁰) Karel Malý, *České právo v minulosti*, Orac 1995, s. 144

¹⁰¹) Karel Malý, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde Praha 2003, s. 190

Za nejdůležitější změny lze považovat postupné nahrazení dosavadního principu obžalovacího (projednacího) principem inkvizičním (vyhledávacím, vyšetřovacím) a zavedení zásady oficiality. Při obžalovacím principu soud projednává jen to, co mu žalobce (účastník řízení) předloží, řízení se zahajuje jen po podání obžaloby v duchu zásady: „kde není žalobce, není soudce“ a skutkový stav je zjišťován jen v rozsahu jím určeném. Zavedením inkvizičního principu za objasnění skutkového stavu, potřebného k rozhodnutí, za náležité vyšetření případu, nese odpovědnost soud. Proces ovládaný vyšetřovací zásadou nevyklučuje sice povinnost účastníků uvádět rozhodné skutečnosti a nabízet důkazy, ale není spojen s procesními břemeny. V trestním řízení zavedlo Obnovené zřízení zásadu oficiality, což znamená, že uložilo soudům povinnost zahajovat trestní řízení z úřední povinnosti, procesní iniciativa se vložila do rukou soudu, který sám rozhodoval o zahájení a ukončení řízení. K zahájení procesu a trestního stíhání mohlo potom dojít i na základě špatné pověsti, anonymního udání, se kterým nemusel být obžalovaný ani seznámen.¹⁰² I když podání soukromé žaloby v trestních věcech bylo nadále přípustné, role soukromé iniciativy žalobce se výrazně oslabila.

Dosavadní ústní a veřejné soudní řízení bylo nahrazeno písemnou formou a tajným jednáním bez účasti veřejnosti. Zavedení principu písemnosti ve svém důsledku znamenalo, že soud zůstal výlučně odkázán na obsah listin, celý proces od začátku až do konce probíhal ve spisech a jen jejich prostřednictvím měl soud kontakt se stranami řízení. V písemné podobě musela být nejen žaloba a rozsudek, ale i výslech stran a svědků. Soudci nebyli povinni sami vyslyšet obžalovaného a rozhodovali na základě písemného záznamu o jeho výslechu. Platilo zde pravidlo: „*quod non est in actis, non est in mundo*“ (co není ve spisech, neexistuje). Tím padl jeden z důležitých principů soudnictví, záruka kontroly veřejnosti nad průběhem soudního řízení. Proces se stal tajným, neveřejným.¹⁰³ Prvky písemného řízení se postupně začaly prosazovat již v 16. století, a to jak v zemském, tak i v městském právu. Proto jejich zákonné zakotvení nebylo nečekanou, náhlou změnou, ale uplatněním principu, který byl již v praxi v soudním řízení znám a přirozeným vývojem by k němu soudy dospěly i bez revize zemského práva. Písemný proces se prosadil vlastní vahou bez jakéhokoliv zásahu zvenčí, soudní řízení směřovalo k písemnosti svými vnitřními vývojovými zákonitostmi

¹⁰²) Karel Malý, České právo v minulosti, Orac 1995, s. 144

¹⁰³) Karel Malý, České právo v minulosti, s. 144

a Obnovené zřízení tu představuje jen dovršení procesu, který odpovídal tendenci doby a potřebám tehdejší společnosti. Proto by nebylo úplně správné vidět v procesním právu Obnoveného zřízení zemského násilný a neorganický, jen zvenku vynucený předěl ve vývoji českého soudního řízení jen proto, že se písemné řízení u nás prosadilo v bezprostřední souvislosti s vítězstvím politického absolutismu.¹⁰⁴ Písemný proces byl ovlivněn, zvláště v jednotlivých úkonech přípravného řízení, pravidly římsko-kanonického procesu. Na písemný římsko-kanonický proces měla vliv pronikající učená jurisprudenc, čímž se zvyšovala jeho prestiž. Písemné řízení, ačkoli představovalo synonymum formalismu a byrokratismu, mělo v poměrech tehdejší doby ve srovnání s ústním řízením i mnoho zjevných výhod a předností. Ústnímu řízení se obecně vytýkalo, že při něm záleží více na výmluvnosti a pohotovosti účastníků, než na právu. Toto období přálo profesionálním řečníkům a ve sporu často vítězila ta strana, která byla zkušenější a zanechala lepší dojem. Písemné formulace přispívaly nepochybně k přesnějšímu vyjádření sporné věci i důvodů, které strany na podporu svého stanoviska uváděly, obě měly dostatek času se rozmyslet a poradit s odborníky. Písemné řízení a vázané hodnocení důkazů stavělo meze kvůli soudcům a také poskytovalo možnost dodatečné kontroly jejich postupu, jehož závady mohly být následně napraveny vyšší instancí.¹⁰⁵ Jednou z kladných stránek písemného řízení nesporně bylo, že soud při svém zasedání měl věc již dokonale připravenou, šlo už jen o rozhodnutí přesně formulovaných otázek a zvážení předem připravených a seřazených důkazů. Písemný proces rovněž v určité míře přispěl k odstranění některých feudálních přežitků soudního řízení a k sjednocení procesních pravidel.

Stále silněji se jako úřední jazyk v soudním řízení uplatňuje němčina, která postupně vytlačuje z jednání zemského soudu, stejně jako jiných soudů, češtinu. Svobodné „nalézání práva“, které umožňovalo šlechtickým soudům rozhodovat na základě obyčejového práva či podle volné úvahy soudců, respektive ho v případě potřeby svými rozhodnutími revidovat, bylo Obnoveným zřízením zakázáno. Nadále musely postupovat jen podle psaných norem a v případě nedostatku právního podkladu, měl konečné slovo panovník. Subsidiárním, podpůrným pramenem zemského práva v případech neupravených Obnoveným zřízením zemským, se stal zákoník práva městského (Práva městská Království českého), podle nějž postupovaly dosud městské

¹⁰⁴) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 187

¹⁰⁵) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, s. 185

soudy.¹⁰⁶ Městský zákoník neobsahoval normy politické povahy, proto jej nebylo třeba po bělohorské porážce stavovského povstání revidovat. Jeho autor Pavel Kristián z Koldína byl při jeho sestavování ovlivněn římským právem, které tak také touto cestou proniklo do práva zemského.

Byly zavedeny opravné prostředky, tzn. že straně nespokojené s výrokem soudu byla dána možnost vyvolat nové řízení, aby se domohla příznivějšího rozhodnutí soudem vyšší instance. V soudním řízení zavedlo Obnovené zřízení zemské možnost revize soudního rozhodnutí panovníkem, čímž zemské soudnictví ztratilo svoji svrchovanost. Kladnou stránkou revize byla určitě ochrana stran řízení před libovůlí soudců, ale vedle zjevných výhod přinesla i nevýhody, prodloužení soudního řízení a zvýšené finanční náklady.

4.1. Zastoupení v soudním řízení

Soudní řízení se od vydání Obnoveného zřízení zemského, ve kterém byl uzákoněn písemný proces, stalo pro laika natolik složitým, že jeho vedení vyžadovalo odbornou právní orientaci a asistenci osob znalých práva. Veškerý spisový materiál, včetně zápisů svědeckých výpovědí, musel být důkladně připraven před zasedáním soudu a spolu s novými formálními pravidly pro procesní postup došlo i ke stanovení lhůt pro strany řízení. Žalobce (původ), který se v procesním postupu neorientoval nebo neměl možnost či nechtěl se soudního řízení zúčastnit osobně, mohl využít k zastupování a k obhajobě svých práv služeb profesionálních procesních zástupců. Jejich význam vzrostl zavedením písemného soudního řízení a souběžně s procesem vytlačování laiků od soudů, žalobce už nejen nebyl povinen žalobu podávat osobně jako dříve, ale nemusel ji ani podepsat. Zato se však nepostradatelnou součástí žaloby stávala plná moc pro advokáta.¹⁰⁷ Základem právní úpravy advokacie se stalo Obnovené zřízení zemské, které ale znamenalo návrat ke stavu z roku 1530, převzalo totiž původně stavovské předpisy o řečnicích před zemským soudem.¹⁰⁸ Nalézáme zde poprvé souhrnné stanovení podmínek pro výkon advokacie – řečnictví jako zvláštního povolání. Pro

¹⁰⁶) OZZ čl. D IL

¹⁰⁷) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 191

¹⁰⁸) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 192

procesního zástupce se užíval termín prokurátor nebo advokát. Zavedení písemného procesu značně posílilo jejich postavení a vyžádalo si změnu dosavadních předpisů. Obnovené zřízení zemské pouze předpokládalo zřízení instituce přísežných prokurátorů a advokátů.¹⁰⁹ Až Novely a Deklaratoria v roce 1640 tuto instituci u jednotlivých soudů zavedly. K výkonu obhajoby byli připuštěni jen advokáti a prokurátoři, kteří složili přísahu u zemských desek.¹¹⁰ Nejdříve museli zájemci podat žádost, na jejímž základě se posuzovala jejich mravní způsobilost a odborná kvalifikace. Po vydání jmenovacího dekretu, který představoval úřední svolení k výkonu povolání a jeho zaregistrování v zemských deskách, byl jmenovaný vyzván ke složení přísahy. Tím byla odstraněna volnost přístupu k těmto úřadům a omezen počet procesních zástupců prostřednictvím jejich přímé vázanosti na jednotlivé soudy. Instituce přísežných prokurátorů měla hlavně omezit nežádoucí jev „pokoutního řečnictví“ nezpůsobilými osobami.¹¹¹ Deklaratoria a Novely uvádí plné znění přísahy zemského prokurátora.¹¹² Přisahou se prokurátor zavazoval Bohu, panně Marii, všem svatým a samozřejmě panovníkovi k věrnosti, poslušnosti, čestnosti, respektování zemského řízení a dalších zákonů při výkonu svého úřadu a k řádné službě ve prospěch svých klientů. Obsahem přísahy jsou také zákazy, které s příslušnými sankcemi zakotvovalo již Obnovené zřízení zemské.¹¹³ Tendenci uzavírání dosavadní volnosti advokacie završily dekrety z let 1652 a 1654, které stanovily přesný počet míst procesních zástupců u šlechtických a městských soudů a jejich jmenování vložily do rukou panovníkovi. Jako předpoklad jmenování byla stanovena určitá míra odborného právnického vzdělání. Po roce 1652 tak mohla být advokátem pouze vysokoškolsky vzdělaná osoba. Právo jmenovat advokáty náleželo panovníkovi po vykonané odborné zkoušce před zvláštní zkušební komisí, složenou z přisedících apelačního soudu a úředníků zemských desek. Obnovené zřízení zemské zmiňovalo ohledně požadavků na výkon funkce procesního zástupce mravní kvalifikaci. Požadovalo od nich počestnost, vážnost a dobrou pověst, pod hrozbou sankce ve formě pokuty nesměli spory úmyslně protahovat a odrazovat klienty od porovnání, tj.

¹⁰⁹) OZZ čl. B LX

¹¹⁰) DaN čl. Bb IV

¹¹¹) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 59

¹¹²) DaN čl. Bb II

¹¹³)Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní, s. 60

ukončení pře dohodou o smíru.¹¹⁴

Procesní zastoupení upravovalo Obnovené zřízení zemské hlavně ve vztahu k žalobci, avšak možnost, aby si také obžalovaný ustanovil procesního zástupce, se připouštěla, a to podle stejných pravidel jako u žalobce.¹¹⁵ Právní pomoc podle Obnoveného zřízení zemského poskytovali prokurátoři a advokáti. Advokát spíše obstarával písemná podání, zástupcem strany v soudním řízení byl prokurátor, který na základě plné moci za stranu jednal a činil procesní úkony jejím jménem a na její účet. Z právních úkonů uskutečněných prokurátorem vznikala práva a povinnosti přímo zastupované straně. Žalobce si prokurátora obvykle ustanovil osobně ústním prohlášením v zemských deskách, současně s podáním žaloby. Menší úředníci pak na základě toho zapsali do zemských desek formuli: „*N.N. původ nařizuje k této věci za prokurátora N.N. k zisku i k ztrátě.*“¹¹⁶ Druhou možností bylo ustanovení prokurátora na základě písemné plné moci, opatřené vlastnoručním podpisem a pečeti žalobce.¹¹⁷ Prokurátora si mohla zastupovaná strana ustanovit pro celé soudní řízení nebo pro jednotlivé úkony. Prokurátor zplnomocněný pro celé řízení se stal dominus litis, tzn. pánem celé pře, ve které musel působit od začátku až do konce. Musel sepsat žalobu, připravit všechny písemnosti v přípravném stadiu řízení, shromáždit důkazní materiál, správně uplatnit námítky a hlídat procesní lhůty. Po vynesení rozsudku případně koncipoval návrh na revizi rozsudku až do vyčerpání všech možností ukončení případu. V této souvislosti Obnovené zřízení zemské doporučovalo věnovat zvýšenou pozornost přesnému a jednoznačnému stanovení rozsahu zplnomocnění procesního zástupce, aby se předešlo nežádoucím rozepřím a uplatnění námitek, které prodlužovaly řízení.¹¹⁸ Obnovené zřízení zemské také upravovalo zastoupení prostřednictvím defensora.¹¹⁹ V tomto případě se jednalo o nepřímé zastoupení, kdy defensor jednal svým jménem a teprve následně převáděl práva na zastoupeného. Defensor nepotřeboval plnou moc, ale platila pro něj povinnost poskytnout zaručení. Jedinou výjimkou, kdy obžalovaný nemohl být zastoupen a musel procesní úkony konat osobně, bylo soudní řízení

¹¹⁴) OZZ čl. B LV

¹¹⁵) OZZ čl. B L

¹¹⁶) OZZ čl. B XLVIII

¹¹⁷) OZZ čl. B XLIX „*skrze plnomocníka svého vykonati může*“

¹¹⁸) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 54

¹¹⁹) OZZ čl. B L

v trestních věcech, kde hrozilo uložení hrdelního trestu.¹²⁰

Procesní zástupci se často ujímali s vidinou vyšších zisků zastupování více osob ve větším počtu pří, dokonce u různých soudů. Mohlo se stát, že prokurátor díky zaneprázdnění jiným sporem, zmeškal lhůtu nebo soudní termín dalšího ze svých klientů nebo jinak jeho případ zanedbal. Z důvodu ochrany zájmů zastupovaných stran, stanovilo Obnovené zřízení zemské odpovědnost prokurátorů a advokátů za případné škody, které svým jednáním způsobili. Postiženému vzniklo právo podat na prokurátora žalobu.¹²¹ Byly zakázány dohody mezi procesními zástupci obou stran sporu ohledně podílu na honoráři procesního zástupce vítězné strany (ujednání quota litis). Také prozrazení podstatných a pro vedení sporu důležitých informací odpůrci, bylo trestuhodným jednáním, za které mohl být prokurátorům uložen případně i trest smrti.¹²²

Obnovené zřízení zemské ukládalo procesním zástupcům povinnost převzít na základě příkazu od zemských desek nebo soudu obhajobu vdov a sirotek a povinnost převzít spor a poskytnout potřebné rady každému, kdo je o to požádal a řádně zaplatil. Trestem mohl být až zákaz výkonu povolání.¹²³

Procesní zástupci mohli být za svoji činnost odměňováni dvěma způsoby, první možností byla dohoda s klientem o pevné roční mzdě, která se nazývala jahrgeld.¹²⁴ Jestliže jahrgeld neměli sjednán, mohl zastoupený svého procesního zástupce odměnit honorářem za vedení jednotlivého sporu, kdy výchozím kriteriem pro jeho stanovení byla hodnota předmětu sporu. Z každých 100 kop grošů českých hodnoty předmětu sporu činil honorář maximálně 2,5 kopy.¹²⁵ Odměna náležela procesnímu zástupci i v případě, že spor pro zastupovanou stranu prohrál. Honoráře procesních zástupců, kteří zastupovali žalobce v trestních věcech, se řídily zvláštní úpravou, například za ukončený spor hrdelní a spor o nárek na cti, mohl prokurátor inkasovat až 25 kop grošů českých.¹²⁶

Obnovené zřízení zemské sice odstranilo ze soudního řízení některá slabá místa, která umožňoval ústní proces, ale vytvořilo zase jiné předpoklady k tomu, jak průběh

¹²⁰) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 55

¹²¹) OZZ čl. B LVI

¹²²) OZZ čl. B LI

¹²³) OZZ čl. D XLII

¹²⁴) OZZ čl. B LI

¹²⁵) OZZ čl. B LII

¹²⁶) OZZ čl. B LIV

řízení mařit a zdržovat a oddálit vynesení rozsudku. Zájem advokátů o výši jejich výtědľku byl protichůdný zájmům zastupovaných stran a vedl je mimo jiné k tendenci proces protahovat a komplikovat. Někdy rafinované a taktické prostředky postupu a nejrůznější klíčky, které byly umožněny mezerami v procesních ustanoveních, postavily strany často do situace, které mohli jejich advokáti zneužívat. Procesní zástupce měl osud řízení úplně ve svých rukou. Zdržení procesu představovaly důkazy listinou, zákonem povolené prodlužování procesních lhůt a incidentální, vedlejší spory. Prodlužování soudního řízení bylo náročné nejen z hlediska času, ale znamenalo značné prodražení a řemeslo procesního zástupce se tak stávalo stále výnosnějším. Proti prodlužování procesu zavedly Deklaratoria a Novelty trest za zbytečné zaneprazdňování soudu, peněžitou pokutu nebo vězení.¹²⁷

Dalším důsledkem procesního zastoupení byla nerovnost stran před soudy, účastník byl ve výhodě, jestliže měl dostatek prostředků na zaplacení dobrého advokáta.

4.2. Stadia soudního řízení

Soudní proces se na základě obžalovacího principu, kdy podnětem k zahájení řízení bylo podání soukromé žaloby, členil na tři základní etapy:

- 1) přípravné řízení
- 2) líčení pře (nalézací stadium)
- 3) exekuce (vykonávací stadium)

4.2.1. Přípravné řízení

Přípravné řízení představovalo velmi důležitou část soudního řízení, dalo by se říci, že nejdůležitější, protože na něm závisel celý další osud soudního jednání. V souvislosti se zavedením písemného procesu prošlo přípravné řízení podstatnou změnou. Stalo se

¹²⁷) DaN čl. Bb XXX

etapou, ve které bylo třeba shromáždit veškeré důkazní prostředky, týkající se případu a velice důkladně připravit spisový materiál. I výpovědi svědků se zaznamenávaly písemně úředníky zemských desek v průběhu přípravného řízení. Jelikož soud rozhodoval na základě všech shromážděných spisů a důkazů od obou sporných stran v neveřejném zasedání, mohl být jeho rozsudek ovlivněn v neprospěch jedné z nich pouze tím, že písemné podklady k rozhodnutí nebyly kompletní a dobře připravené.

Zahájením přípravného řízení, prvním a obligatorním krokem, byla výměna tzv. řezaných cedulí mezi možnými budoucími stranami sporu.¹²⁸ Strana, která se rozhodovala o zahájení soudní pře, dávala v řezané ceduli budoucímu odpůrci na vědomí svůj úmysl obvinít ho a hlavně z jakého důvodu tak hodlá učinit, tzn. předmět eventuálního sporu. Název řezané cedule pochází z toho, že informace o možném obvinění směřující k protistraně a potom i její vyjádření k vyslovenému obvinění byl napsán dvakrát na jednom listu papíru, který se pak rozřezal na dvě části, jedna se odeslala adresátovi, druhá sloužila pro odesílající stranu jako opis. Výměna řezaných cedulí představovala povinný předpoklad přijetí žaloby, jednalo se vlastně o pokus vyřešit spor smírnou cestou.¹²⁹ Budoucí žalující strana nejdříve musela před zahájením procesu poslat řezanou ceduli svému protivníkovi a sdělit mu jejím prostřednictvím, že v případě, že nedojde z jeho strany k dobrovolnému splnění závazku nebo alespoň neuvede svoje stanovisko k věci, podá žalobu. Povinností protistrany bylo vyjádřit se písemně do šesti týdnů stejnou formou, tzn. také v řezané ceduli.¹³⁰ Instrukce řezaných cedulí měla pravděpodobně sloužit hlavně k urovnání sporu mimosoudní dohodou, v důsledku čehož by nedocházelo k přetěžování soudů. V případě, že obviněný nárok uznal a uspokojil ho, byl výsledkem výměny řezaných cedulí smír. V opačném případě mohl oprávněný podat žalobu u zemských desek a tím okamžikem došlo k zahájení soudního řízení. Žaloba, která splňovala všechny formální a obsahové náležitosti, se odevzdávala ve dvojím vyhotovení menším zemským úředníkům, jedno sloužilo jako podklad pro rozhodnutí soudu, druhé se přikládalo k obeslání pro žalovaného jako příloha.¹³¹ Zemské desky, kam se žaloby podávaly, fungoval jako společná kancelář soudu zemského, komorního, dvorského a purkrabského. Žalobce proto musel v žalobě

¹²⁸) OZZ čl. B I-B LX

¹²⁹) OZZ čl. B XII „což netoliko k zdržení mezi stranami dobrého srozumění, ale také k přátelským porovnáním“

¹³⁰) OZZ čl. E I

¹³¹) OZZ čl. B XVIII

správně uvést, od kterého soudu žádá rozhodnutí. Chybné určení soudu mohlo být důvodem k uplatnění námitek. Dále uváděl jméno a příjmení obžalovaného, předmět sporu a formulaci žalobního nároku, který chtěl soudním řízením prosadit. K prokázání oprávněnosti jeho nároků proti žalovanému musel jmenovat svědky, popřípadě připojit listinné důkazy. K žalobě se přikládaly i řezané cedule obou sporných stran, zejména proto, že popření žalobního nároku bylo předmětem dokazování. Žalobce si mohl při podání žaloby vyžádat, aby obžalovaný složil přísahu, že jeho odpověď na řezanou ceduli je pravdivá. Složení přísahy mohl požadovat i obžalovaný po žalobci, jednalo se o tzv. přísahu *iuramentum calumniae*. V ní byl povinen přísahat, že nežaluje ve zlém úmyslu, jeho cílem není žalovanému ublížit, ale pouze nalézt spravedlnost.¹³² Sporná strana, která od protistrany žádala přísahu, ale sama přísahat odmítla, ztratila při. Soud pak rozhodl ve prospěch té strany, která přísahu vykonala.¹³³

Nezbytnou podmínkou podání žaloby bylo zaručení žalobce, že pro případ eventuální ztráty pře (prohry ve sporu), bude schopen dostat z procesu mu vyplývajících závazků, tzn. uhradit náklady řízení a škodu, která vznikla vedením soudního řízení žalovanému.

Zaručení se nevyžadovalo v těchto případech:¹³⁴

- 1) jestliže se jednalo o žalobu z újmy či ublížení na zdraví nebo ze škody na majetku
- 2) když žalovala vdova na vydání vdovského věna
- 3) v případě, kdy hodnota předmětu sporu nepřevyšovala 20 kop českých grošů

Nejobvyklejší formou ručení bylo zaručení nemovitostmi zapsanými v zemských deskách. Pokud žalobce nevlastnil deskový majetek, musel jej při podání žaloby doprovodit ručitel, který byl osedlý, tzn. usedlý v zemi, a zaručil se za něj svým deskovým nemovitým majetkem. Když si původ nemohl takové rukojmí obstarat, existovala ještě možnost požádat o ručení formou kauce, tzn. vlastním movitým majetkem. Menší zemští úředníci nejdříve zvážili, zda je takový majetek dostačující

¹³²) OZZ čl. D XXIX

¹³³) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17.století, Eurolex Bohemia 2005, s. 82-83

¹³⁴) OZZ čl. B XLVI

k uhrazení nákladů řízení a možných škod a podle toho rozhodli, zda kauci připustí nebo ne. Třetí možností, ale jen ve sporech, kde se nejednalo o velké částky, byla přísaha žalobce na čest a víru, že bude v soudním řízení postupovat podle práva a podrobí se dobrovolně rozsudku. Institut ručení měl za následek, že soudní ochrana se tak stávala pro chudé žalobce téměř nedostupnou. Chudý, málo významný šlechtic totiž těžko sháněl rukojmí proti mocným a bohatým. Obnovené zřízení zemské sice připustilo, aby v případě nutnosti chudá strana mohla podat žalobu nebo žádost o revizi i bez kauce, ale když pak její pře nebyla kladně vyřízena, měl být takový žalobce potrestán vězením. „*To byly rozdíly vyjádřené v právu, což teprve rozdíly faktické!*“¹³⁵ Obsah žaloby bylo třeba dát na vědomí žalované straně. Obnovené zřízení zemské zavedlo úřední obeslání, které nahradilo dřívější půhon.¹³⁶ Stejně jako u jiných změn v procesním právu, nešlo o náhlou změnu, ale zakotvení institutu již známého. Před komorní soud se strany obeslávaly již v 16. století. Půhon byl akt žalující strany v době, kdy převažující úlohu hrála soukromá iniciativa stran a doznívало svépomocné východisko předvolávání k soudu. Původně se musel sám žalobce postarat, aby svému protivníkovi oznámil, že se s ním chce soudit (pohání ho k soudu) a zajistil jeho účast při soudním jednání. Musely být vytvořeny dostatečné záruky, aby se žalovaný o předvolání k soudu dozvěděl a měl možnost se na řízení připravit. Osobní účast žalovaného byla ve feudálním soudním řízení pro rozhodnutí soudu jednou z nejdůležitějších podmínek. Nedostavení se k soudu mělo ve starém českém právu velmi závažné následky, proti nepřítomné žalované straně se vydávalo stanné právo, kontumační rozsudek bez ohledu na skutečný materiálně právní stav.¹³⁷ Obeslání bylo již úředním předvoláním soudu, což souviselo se zavedením principu oficiality, tzn. zahajováním soudního řízení z úřední povinnosti. Obeslání znamenalo rychlejší a jednodušší postup, provádělo se pouze jednou, zatímco půhon třikrát. V případě obeslání můžeme nalézt jeden z terminologických rozdílů mezi českým a moravským Obnoveným zřízením, moravské totiž ponechalo v platnosti název půhon, ačkoli se fakticky a obsahově jednalo o obeslání.¹³⁸ Doručení obeslání žalované straně měl na

¹³⁵) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 296

¹³⁶) OZZ čl. B XVIII-XVX

¹³⁷) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, s. 155

¹³⁸) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 65

starosti komorník.¹³⁹ Jestliže se obviněný nacházel mimo státní území, obeslání odevzdal správci majetku obviněného a tím na něj přenesl povinnost doručení. Doručení obeslání představovalo důležitý okamžik z hlediska počítání lhůty, proto musel komorník po návratu podávat podrobnou zprávu, tzv. relaci, zda obeslání žalovanému doručil a jakým způsobem doručení proběhlo. Relace se zapisovala do zemských desek. Od doručení obeslání počala žalovanému běžet šestitýdenní lhůta na podání písemné odpovědi, excepcí.¹⁴⁰ Podle moravské úpravy, která určovala procesní lhůty rozdílně, musel obviněný odpovědět do konce nejbližšího soudního zasedání.¹⁴¹ České Obnovené zřízení zemské navíc připouštělo, na základě odůvodněné žádosti obviněného k zemským deskám, prodloužení této lhůty o další tři týdny, tzv. hojemství.¹⁴² Pokud obviněný v excepci žalobní nárok neuznal a popřel, musel zdůvodnit svůj postoj, vyličit rozhodné skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, mohl se i vyjádřit k předloženým důkazům, připojit listinné důkazy a označit ostatní vlastní důkazy, jichž se dovolává. Excepci žalovaného soud žalobci nedoručoval, musel si ji vyzvednout z vlastní iniciativy v zemských deskách a hlídat si lhůtu. V případě, že obviněný nedodržel řádný postup a ve stanovené šestitýdenní lhůtě neodevzdal odpověď, získal žalobce výhodu stanného práva a mohl obdržet kontumační rozsudek ve svůj prospěch.¹⁴³ Termín stanné právo je odvozen ze situace ve starém veřejném a ústním procesu, kdy se obviněný nedostavil k soudu, tedy „nestál“ v zasedací místnosti zemského soudu na začátku líčení pře. Žalobci – původovi potom stačilo k vítězství ve sporu, že se soudního řízení účastnil a své právo tzv. „ustál“. V tajném a písemném procesu podle Obnoveného zřízení zemského se termín stanné právo sice užíval nadále, avšak rozhodování soudu podle stanného práva v podmínkách písemného procesu nebylo již pouhým potvrzením žalobního nároku původu jako v procesu ústním, výhodu stanného práva nyní mohla získat kterákoli ze sporných stran. K rozsudku dospěl soud sice bez účasti žalovaného, ale po prozkoumání materiálního stavu, a mohlo se stát, že v kontumačním rozsudku po zvážení všech okolností, rozhodl ve prospěch žalovaného. K uplatnění stanného práva došlo ve chvíli, kdy obviněný nereagoval na obeslání a ve stanovené lhůtě neposlal

¹³⁹) OZZ čl. B XXI

¹⁴⁰) OZZ čl. C VI

¹⁴¹) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 68

¹⁴²) OZZ čl. C VI

¹⁴³) OZZ čl. D XXXIII-XLII

odpověď na řádně doručenou žalobu. Měl ale možnost stanné právo odvrátit tím, že zemskému soudu předložil hodnověrné důkazy o existenci závažného důvodu svého nestání. Jako omluvitelné důvody uvádí Obnovené zřízení zemské zejména službu pro českého krále na cizím státním území, kdy se přes veškeré vynaložené úsilí nepodařilo správci obviněného ve stanovené lhůtě jej vyhledat a seznámit s obesláním. Výčet je pouze demonstrativní, zákon připouštěl i jiné důvody, o jejichž akceptaci rozhodoval na základě předložených důkazů soud.¹⁴⁴ Stanné právo již nebylo tak rigidní a nezvratné jako dříve. Existovala dokonce možnost, kdy obžalovaný mohl uniknout stannému právu, i když zemský soud podle stanného práva již rozhodl a dokonce podle kontumačního rozsudku nařídil exekuci. Strana, která ztratila spor v důsledku stanného práva, mohla požádat zemský soud, ve lhůtě do následujícího zasedání, o jeho zrušení a restituci řízení.¹⁴⁵ V písemné žádosti musely být uvedeny příčiny nestání, tzn. omluvitelné důvody, proč ve stanovené lhůtě neodpověděl na žalobu, včetně potvrzujících důkazů. Soud pak mohl na jejich základě rozhodnout o zrušení stanného práva a odsouzenému povolit obnovení řádného procesu.

Obžalovaný ve své odpovědi na žalobu většinou popíral nároky žalobce a uváděl svědky, popřípadě přikládal listinné důkazy na podporu svých tvrzení. Měl také možnost uplatnit ve své odpovědi námitky proti žalobě. Uplatnění námitek nelze ztotožnit s popřením žalobního nároku. Námitky byly totiž chápány a konstruovány jako obranný prostředek, který obviněného zbavoval povinnosti dát přímou kladnou nebo zápornou odpověď na žalobu. Nesměřovaly k popření žalovaného práva, ale k tomu, aby se soud věcí vůbec nezabýval.¹⁴⁶ Obžalovaný mohl ve své odpovědi uplatnit námitky dilatorní a peremptorní. Dilatorní námitky byly odkládací a obžalovaný mohl jejich prostřednictvím upozornit na odstranitelné, většinou formální vady obeslání, například omyl v příslušnosti soudu nebo nedostatečné zaručení žalobce. Jejich uplatnění mělo za následek prodloužení řízení, protože žalobce, který chtěl v soudní při pokračovat, musel vytýkané vady odstranit a požádat menší zemské úředníky o nové obeslání. Jestliže už při sepisování žaloby byl upozorněn menšími úředníky na vadu a vyzván k jejímu odstranění, a i přes toto upozornění trval na doručení obeslání a tato

¹⁴⁴) OZZ čl. D XXXIX

¹⁴⁵) OZZ čl. D XXXVI

¹⁴⁶) Josef Markov, Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.-XVII. století, Academia Praha 1967, s. 80

vada byla později využita k uplatnění dilatorní námitky a prodloužení řízení, stihla ho pokuta *temere litigantium*, tzn. pokuta za bezdůvodné obtěžování soudu. Naproti tomu námitky peremptorní nesměřovaly proti vadám obeslání, ale proti žalobě, k vyvrácení žalobního nároku a z toho také vyplýval odlišný následek. Zatímco vada vytýkaná dilatorní námitkou byla odstranitelná, jestliže se uplatněnou peremptorní námitku podařilo prokázat, představovala takovou překážku, pro kterou nebylo možno dále v řízení pokračovat.¹⁴⁷ Po uplatnění peremptorní námitky se rozvinulo vedlejší (incidentální) řízení a hlavní spor byl přerušen do doby vydání mezitímního (interlokutorního) rozsudku. Až po tomto rozhodnutí, a pouze v případě, že námitku se nepodařilo prokázat, se pokračovalo v přerušovém hlavním jednání. Zkušený advokát dovedl vyvoláváním incidentálních sporů prodloužit řízení i na několik let. Obnovené zřízení zemské uvádělo tyto peremptorní námitky:¹⁴⁸

- 1) věc již právně rozsouzená (*res iudicata*)
- 2) věc ukončená stanným právem (kontumační rozsudek)
- 3) věc uspořádaná smlouvou, narovnáním, smírem, o nichž žalobce věděl
- 4) věc, která se žalobce netýká natolik, aby měl právo žalovat (nedostatek věcné legitimace)
- 5) věc, v níž nastalo poslední stadium exekuce, tzv. panování

Pokud obžalovaný úspěšně uplatnil některou z uvedených peremptorních námitek, žalobce nejen ztratil při, ale byl povinen nahradit obžalovanému veškeré škody a náklady, dále zaplatil pokutu ve výši 10 kop českých grošů a na 2 týdny byl uvězněn.¹⁴⁹ Jestliže však použil peremptorní námitku bezdůvodně, byl potrestán pokutou *temere litigantium* za bezdůvodné obtěžování soudu.

Obsah excepcí obžalovaného někdy vyžadoval, aby žalobce také odpověděl a reagoval tzv. replikou na námitky směřující proti žalobě. V ní opět mohl jmenovat svědky a připojit listinné důkazy. Obžalovaný měl ještě možnost na repliku reagovat duplikou. Pro repliku i dupliku platila stejná pravidla jako pro formulování excepcí a pro jejich odevzdání byla stanovena shodná šestitýdenní lhůta. Pokud replika nebo

¹⁴⁷) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 70

¹⁴⁸) OZZ čl. B XLII

¹⁴⁹) OZZ čl. B XLII

duplika byla neoprávněná, jejího autora mohla postihnout pokuta za zbytečné prodlužování řízení. Žalobce také musel dbát opatrnosti, aby při koncipování dupliky nezměnil původní předmět žaloby. Této skutečnosti mohl žalovaný využít a podat žádost k zemským deskám na zrušení žaloby. Duplika znamenala konec výměny písemností mezi spornými stranami¹⁵⁰, avšak Obnovené zřízení uvádělo výjimky, kdy byla i po duplice umožněna další výměna písemností.¹⁵¹ Jednalo se zejména o situace, kdy některá ze stran uvedla nový důkaz, který nemohla prokazatelně získat a uplatnit dříve.

Po odevzdání dupliky následovalo zveřejnění důkazního materiálu, zejména písemných záznamů výpovědí svědků, tzv. publikace svědomí. Lhůta pro publikaci činila následujících 10 dní po odevzdání dupliky.¹⁵² Moravském zemském zřízení stanovilo lhůtu opět rozdílně, určovalo ji nejbližší následující zasedání zemského soudu v Olomouci, buď na sv. Jana Křtitele, 24. června, nebo po Třech králich, 7. ledna.¹⁵³ Nepublikovaným svědectvím mohla disponovat pouze strana, která vedla svědka a jenom ona rozhodovala, zda se její důkazní materiál stane součástí procesního spisu, na základě kterého soud rozhodne. Dřívější zveřejnění důkazů bylo trestné a úředníci, kteří byli ochotni prozradit stranám obsah svědeckých výpovědí, mohl stihnout i trest smrti.¹⁵⁴

V důsledku zavedení písemnosti procesu se neprovádělo dokazování na přelíčení, ale předem u zemských desek. Soud obdržel písemné zpracování všech důkazů ve spisech a v uzavřeném zasedání se předčítaly záznamy o svědeckých výpovědích. Ihned po relaci komorníka, že obviněnému odevzdal obeslání, mohl původ požádat o citaci svědků jmenovaných v žalobě, tzn. aby jim bylo doručeno obeslání a dostavili se k menším zemským úředníkům k podání svědecké výpovědi.¹⁵⁵ Poslové, kteří doručovali svědkům předvolání k výslechu, museli po návratu pod přísahou oznámit, kdy a jak obeslání doručili. Když se prokázalo, že vykonali falešnou přísahu,

¹⁵⁰) OZZ čl. EXI „Duplika se původovi propůjčí jen toliko proto, aby ji přehlídl, zdaliby v ní nějaký nový instrument se přivozoval a ne, aby na ní tripliky své podal, poněvadž po duplice žádní se již spisové víceji nepřipouštějí“

¹⁵¹) OZZ čl. C XIX-XX

¹⁵²) OZZ čl. C XXI

¹⁵³) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17.století, Eurolex Bohemia 2005, s. 74

¹⁵⁴) OZZ čl. C LX

¹⁵⁵) OZZ čl. C XXIX

mohli být podle povahy věci potrestáni až trestem ztráty hrdla.¹⁵⁶ Ten, kdo svědka vedl, měl právo písemně formulovat otázky, které si žádal od něho odpovědět a poslat je k zemským deskám. Tyto otázky pro vlastního svědka se označovaly jako *articuli positionales* a musely být před výslechem oznámeny protistraně, aby mohla na téhož svědka formulovat své vlastní otázky, tzv. *interrogatoria*. Obviněný mohl být při výslechu původových svědků a ověřování listin buď přítomen osobně nebo zastoupen svým prokurátorem. Měl tak možnost kontrolovat, zda jsou dotazováni na jím předložené otázky a popřípadě uplatňovat proti svědkům námitky (*protestatio contra testes*).¹⁵⁷ Nejčastější námitky spočívaly v tvrzení, že svědek je podjatý jako nepřítel obviněného či žalobce nebo v tom, že je pokrevní příbuzný sporné strany, v jejíž prospěch svědčí. Jestliže toto tvrzení nebylo zpochybněno a vyvráceno, byl takový svědek menšími úředníky zamítnut. Nepřítomnost obžalovaného nebo jeho prokurátora však nebránila provedení důkazů, ani nebyla možnost využít této skutečnosti jako důvodu stížnosti na vadný průběh přípravného řízení.¹⁵⁸ I když se obžalovaný nebo jeho procesní zástupce nedostavil k výslechu svědků a ověřování listin, mohl ve své excepci požadovat ohledání listin a pečetí žalobce. Jestliže obžalovaný uvedl v excepci nebo v duplice jako důkazní prostředek listiny, mohl ohledání vyžadovat i žalobce.¹⁵⁹

Svědecká povinnost již měla povahu veřejnoprávní, nikoliv soukromoprávní, povinnost svědčit měl svědek vůči soudu. Jestliže odmítl vypovídat nebo poskytl křivé svědectví, byl soudem potrestán pokutou. Svědecká povinnost byla koncipována tak, že každý bez ohledu na stavovskou příslušnost, byl povinen osobně se dostavit k zemským deskám a poskytnout svědectví. Svědkům z řad selského a obecného lidu musela strana, která potřebovala jejich výpověď, zaplatit cestu k zemským deskám, za jednu míli dva groše.¹⁶⁰ Existovala i možnost podat svědeckou výpověď písemně listem s pečetí. Autentická pečeť propůjčovala listině důkazní moc, pokud šlo o skutečnosti v ní uvedené.

¹⁵⁶) OZZ čl. C LXII

¹⁵⁷) OZZ čl. E III

¹⁵⁸) OZZ čl. C XXVI

¹⁵⁹) OZZ čl. C XXVII

¹⁶⁰) OZZ čl. C XLVIII

Způsobilost podat svědeckou výpověď neměli:

- 1) manželé, otec a syn, sourozenci proti sobě¹⁶¹
- 2) spoluvlastník o majetek, který byl předmětem sporu¹⁶²
- 3) nedospělí muži do 20 let, ženy do 15 let, duševně nemocní, osoby odsouzené ke ztrátě cti, prostitutky¹⁶³

Před výslechem byl svědek nejdříve poučen o následcích křivé či falešné přísahy.¹⁶⁴ Svědky bylo možné vyslýchat jen v přítomnosti přísežného písaře, za odmítnutí svědectví mohla být uložena sankce ve formě pokuty. Při výslechu svědků musel být přítomen alespoň jeden menší zemský úředník vedle písaře. Úředníci nejdříve zjišťovali všeobecné otázky týkající se věku, vztahu k projednávanému případu a k zúčastněným osobám.¹⁶⁵ Jinak byla úloha písaře při výslechu svědků pasivní, jeho povinností bylo vyslechnout odpovědi svědka na předem zformulované otázky a přesně je zapsat. Ve sporech o čest, hrdlo, tj. o život, a dědictví, musel svědek vypovídat osobně před menšími zemskými úředníky pod přísahou. Přísaha mohla dokonce v některých případech nahradit dokazování, když byla vyžádána spornou stranou¹⁶⁶ nebo uložena rozhodnutím soudu¹⁶⁷. Soud se k této možnosti uchýloval v případě, kdy si nevěděl rady s rozhodnutím. Ten, kdo odmítl přísahu vykonat, mohl být potrestán. Přisahající musel být obrácen tváří k východu slunce a opakovat slova přísahy, která předčítal písař. Přísaha představovala pozůstatek středověkého formalismu, ohledně formy se zde zachovala určitá kontinuita se starým ordálovým důkazem přísahou svědků, který Obnovené zřízení zemské odstranilo. Všeobecně nabyly důkazní prostředky racionální povahy.

Obnovené zřízení zemské zakazovalo obesílat a vyslýchat svědky před zahájením soudního řízení, tzn. před doručením obeslání. Svědectví získaná před

¹⁶¹) OZZ čl. D X „Manžel od manželky své nemůž k svědomí potažen býti, rovně také manželka manželu svému svědčiti nemůž, aniž také proti sobě svědčiti povinni nejsou. Podobně otec proti synu a syn proti otci svědčiti nemůž.“

¹⁶²) OZZ čl. D XI „Nemůž také žádný, kdož s kým statek ve spolku drží o týž statek, za svědka užíván býti.“

¹⁶³) OZZ čl. D XIII „Dáleji osoby mužského pohlaví, kteří let dvacíti, ženského pak pohlaví patnácti nedosáhli, též lidé na rozumu nedostateční, i ti, kteří cti odsouzení jsou...“

¹⁶⁴) OZZ čl. C LXV

¹⁶⁵) OZZ čl. C XXIX

¹⁶⁶) OZZ čl. D XXVIII

¹⁶⁷) OZZ čl. D XXX

zahájením soudního řízení byla bezvýznamná a nedala se použít. Prolomit tento zákaz a vyslechnout svědka před zahájením soudního řízení, bylo povoleno jen při splnění podmínek, které jsou uvedeny v článku D XVII „*O vedení svědků ad perpetuam rei memoriam*“, což znamená „pro budoucí paměť“. Jednalo se hlavně o nebezpečí smrti svědka nebo jeho očekávanou dlouhodobou nepřítomnost. Tuto problematiku následně zpřesnily a doplnily Deklaratoria a Novely tak, že přesně stanovily výčet podmínek pro povolení výslechu svědka tímto způsobem. Muselo se jednat o výslech svědka v civilním sporu, kterému hrozila smrt z důvodu vysokého věku, těžké nemoci, nacházel se v místě postiženém nákazou nebo se očekávala jeho dlouhodobá nepřítomnost v zemi, hlavně z důvodu vojenské služby. Žalobce musel pohánět co nejrychleji a předložit *positionales*, k nimž se měl svědek vyjádřit, ihned.¹⁶⁸ O povolení či zamítnutí takového výslechu rozhodoval soud. Žalobce, který nechal svědka vyslechnout *ad perpetuam rei memoriam*, musel nejpozději do 1 roku podat žalobu, jinak takto získaná výpověď pozbyla platnosti, obžalovaný mohl takový důkaz použít bez časového omezení.¹⁶⁹ Všechna svědeckví musela být uložena u zemských desek a nesměla být otevřena dříve než nastal termín publikace svědeckví sporným stranám.¹⁷⁰

Dokazování netvořily pouze svědecké výpovědi, důležité byly také písemné důkazy, označené v Obnoveném zřízení zemském jako listovní průvody. Jednalo se o smlouvy, řezané cedule, knihy. Práva týkající se nemovitého majetku se dokazovala zápisy v zemských deskách, jedině takový zápis se považoval za podmínku platnosti smlouvy, jejímž předmětem byla práva na nemovitý majetek. Ověřování listinných důkazů bylo také součástí přípravného řízení. Když měla některá ze stran pochybnosti o jejich pravosti, mohla podat žádost o provedení ohledání. Jestliže chtěla některá strana svá tvrzení dokazovat pomocí listin, kterými disponovala třetí osoba, mohla se s dotyčnou osobou o zapůjčení předmětné listiny dohodnout. Pro případ, že držitel listiny odmítl sporné straně vyhovět a listinu vydat, byl stanoven úřední postup.¹⁷¹ Žalobce nebo obžalovaný se písemně obrátil na menší zemské úředníky a požádal o suspenzi lhůty k odpovědi a o obeslání majitele listiny, ve kterém mu bylo nařízeno pod sankcí pokuty, předložit listinu do dvou týdnů. Místo originálu mohl podle Obnoveného

¹⁶⁸) DaN čl. Bb XVII

¹⁶⁹) OZZ čl. D XVII

¹⁷⁰) DaN čl. XXIII

¹⁷¹) OZZ čl. D XXII-XXVII

zřízení zemského doručit i ověřený opis (hodnověrný vidimus) opatřený pečeti. V případě, že majitelem listiny byl šlechtic, opatřil ji jeho vlastní pečeti, měšťan musel vidimus opatřit pečeti městskou.¹⁷² Nevydání požadované listiny bez hodnověrné omluvy mělo stejné následky jako když se svědek nedostavil k výslechu, uložení pokuty.¹⁷³

Ukončením přípravného řízení byla tzv. inrotulace akt, inrotulace znamená doslova sbalení, srolování. Případ byl uzavřen ve spisech a kompletní spisový materiál odeslán k nejbližšímu zasedání soudu. Po Deklaratoriích a Novelách musel být inrotulovaný spis opatřen pečeti, aby nedošlo k jeho pozměnění v průběhu doručení k soudu.¹⁷⁴

4.2.2. Přelíčení

Přelíčení představuje nalézací fázi soudního řízení, tzn. samotné zasedání soudu, ve kterém soudci nalézají právo a kdy soud vydává autoritativní rozhodnutí, rozsudek (ortel). Přelíčení věnuje Obnovené zřízení zemské dvacet článků D XXXIII-D LII, přičemž polovina z nich stanoví postup rozhodování soudu při stanném právu. Spor rozhodoval soud v uzavřeném zasedání, bez přítomnosti stran, pouze na základě spisu, který mu byl doručen od zemských desek. Strany mohly být přítomny až vyhlášení rozsudku, ale nic nebránilo jeho vynesení i v jejich nepřítomnosti. Pře byla řešena podle pravidel Obnoveného zřízení zemského a jeho doplňků, přičemž se přihlíželo jak k městskému, tak k obecnému právu. V případě nejasností byl žádán o výklad panovník.

Některé články Obnoveného zřízení zemského, týkající se zemského soudu většího, se v důsledku zavedení písemnosti procesu zabývají i způsobem vedení jednání bez účasti veřejnosti a vnitřního uspořádání soudní místnosti. Nejdříve nejvyšší sudí souvisle předčítal spis bez toho, aby jej ostatní soudci přerušovali připomínkami a kladením otázek. Až po přečtení spisu mohli soudci mezi sebou diskutovat a objasňovat případné nesrovnalosti případu. Na rozsudku se v závěru jednání usnášeli v neveřejném hlasování, které probíhalo tak, že každý ze soudců přečetl nahlas svoji přimluvu, tj.

¹⁷²) OZZ čl. D XXIV

¹⁷³) OZZ čl. C XXIV

¹⁷⁴) DaN čl. Bb XXXI

svoji verzi určitého řešení sporu. Rozhodovala prostá většina hlasů.¹⁷⁵ Rozsudky se vyhlášovaly veřejně jménem panovníka v přítomnosti všech úředníků, tedy při plném obsazení soudu. Veřejnost se při čtení rozsudku zajišťovala tak, že se otevřely dveře soudní místnosti a lidé mohli vstoupit dovnitř. Museli ale zůstat ve vyhrazené části pro veřejnost, oddělené od prostor pro zasedání soudu zábradlím, tzv. šraňkami.

V článku A XXXII „*O sedání v saudu zemském*“ bylo dokonce přesně stanoven zasedací pořádek přísedících při vyhlášení rozsudků: ... *“Náš nejvyšší purkrabě, a po něm nejvyšší hofmistr zemský, a potom Náš nejvyšší maršálek zemský, pokudžby v témž saudu sedal; po levé pak ruce, vedle královské stolice, napřed Náš nejvyšší komorník zemský a vedle něho Náš nejvyšší zemský sudí, po něm Náš nejvyšší kancléř, kteréhož následuje Náš nejvyšší sudí dvorský, a potom president Náš nad apellacímí, a po něm president komory Naší české sedění svá míti mají.*“

Obnovené zřízení zemské věnovalo pozornost také etickému chování soudců a jejich právní odpovědnosti. Přísně zakazovalo, aby soudci zemských soudů poskytovali rady nebo jinou pomoc sporným stranám v odročené při. Zneužití vědomostí získaných při prvním projednávání sporu bylo považováno za natolik zavrženíhodné a nemravné, že pachatelé hrozil až hrdelní trest.¹⁷⁶ Soudcova nepodjatost patří mezi záruky soudcovské nezávislosti. Soudce, který projednává věc a rozhoduje o ní, nesmí mít zájem na výsledku řízení. Zákonným důvodem k vyloučení soudce byla především pochybnost o jeho nepodjatosti se zřetelem k jeho poměru k věci a k účastníkům nebo předchozí účast na projednávání věci.¹⁷⁷

4.2.3. Opravné prostředky

Opravné řízení představuje nezbytný institut právního řádu, který respektuje nezávislost soudů a současně dává účastníkům řízení možnost obrany proti nesprávnému soudnímu rozhodnutí. Podáním opravného prostředku stěžovatel napadá rozhodnutí soudu, kterým se cítí poškozen a tím vyvolá nové řízení, ve kterém instančně nadřízený orgán toto

¹⁷⁵) OZZ čl. B VIII

¹⁷⁶) Marta Kadlecová, *České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století*, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 101

¹⁷⁷) OZZ čl. B VI

rozhodnutí přezkoumá. Obnovené zřízení zemské umožňovalo apelaci, odvolání proti rozsudku soudu první instance, a to všeobecně, nejenom pro soudy městské a vrchnostenské. A dále revizi ke králi, kterou zajišťovala Česká dvorská kancelář, tedy soudní orgán třetí instance. Revizi mohl být podroben i rozsudek zemského soudu většího, který byl původně podle starodávného obyčeje konečný, bez možnosti opravného prostředku.

4.2.3.1. Apelace

Apelační (odvolací) opravný systém umožňoval přezkoumání rozhodnutí po stránce skutkové i z hlediska právní vad. Odvolací instancí byl apelační soud v Praze. Jednací řád apelačního soudu podrobně předepisovala Ferdinandova instrukce z roku 1548, přičemž Obnovené zřízení zemské stanovilo, že jednání tohoto soudu se bude nadále řídit dosavadní právní úpravou.¹⁷⁸ Pravidla, týkající se odvolávání do rozsudků městských soudů, formuloval ve svém zákoníku městského práva Koldín. Odvolací řízení se zahajovalo ještě u soudu první instance. Strana, která nebyla spokojena s rozhodnutím soudu a chtěla se odvolat, musela nejdříve písemně oznámit první instanci, tzn. soudu, který napadený rozsudek vydal, do 14 dnů od vyhlášení rozhodnutí, že chce podat odvolání k apelačnímu soudu. Podmínkou přijetí apelace bylo zaplacení soudního poplatku, který se nazýval „peníze důkladní“. Byl stanoven pevnou částkou, nikoli odstupňován podle hodnoty předmětu sporu. Soudní poplatek musel být složen u první instance ve stejné lhůtě. Po uplynutí 14 dnů začala běžet další šestitýdenní lhůta pro podání samotného odvolání. V něm musel žadatel uvést, kromě toho jaký rozsudek napadá, i z jakých důvodů o apelaci žádá. Obvykle se neměl dovolávat nových fakt, která neuplatnil již v řízení na prvním stupni. Dále musel požádat o obeslání druhé strany, protože před odesláním spisu k odvolacímu soudu bylo nařízeno zvláštní stání, kde se v přítomnosti obou stran četla soudní akta a další důležité písemnosti. Když žádná ze stran neměla námitky, bylo odvolání s ostatním procesním materiálem městskou radou za přítomnosti stran rotulováno, zapečetěno a odesláno apelačnímu

¹⁷⁸) OZZ čl. A XXXVI

soudu.¹⁷⁹ O apelaci se muselo žádat slušně a uctivě, v opačném případě stanovil Koldínův zákoník pokutu 50 kop grošů českých, z které jedna polovina propadala královské komoře a jedna polovina městu.¹⁸⁰

O odvolání měl apelační soud rozhodnout nejpozději do čtyř týdnů, bez účasti stran, jen na základě spisů, které obdržel od soudu první instance. Pro jeho rozhodnutí platila apelační zásada, mohl rozhodnutí soudu nižší instance zrušit a vrátit k novému projednání, potvrdit čili konfirmovat nebo ve věci sám znovu rozhodnout čili rozhodnutí reformovat. Ferdinandova instrukce podrobně předepisovala formální podobu rozsudku apelačního tribunálu. Rozsudky měli být vydávány ve jménu krále, na jeho začátku mělo být uvedeno jméno panovníka spolu s jeho titulaturou. Dále oznámení, že bylo rozhodnuto skrze apelační komoru zřízenou na Pražském hradě, následně soud, z kterého případ byl odeslán a jména sporných stran. Konečně následovalo samotné rozhodnutí apelačního soudu a jeho odůvodnění. Na závěr rozsudku bylo zapsáno místo a datum jeho vydání a připojena královská pečeť. Rozhodnutí apelačního soudu se posílalo k vyhlášení zpět soudu první instance. Podmínkou ale bylo, že strana, která odvolání podala, zaplatila za odeslání rozsudku poplatek. V tomto stadiu mohla prodloužit řízení a pozdržet případnou exekuci tím, že poplatek nezaplatila a tak zabránila odeslání spisu. Jestliže ortel apelačního tribunálu soudu prvního stupně došel, bylo stranám nařízeno stání a při něm zapečetěné rozhodnutí otevřeno a přečteno, čili publikováno. Rozhodnutí apelačního soudu nemuselo být ale konečné. Jestliže strana byla s rozsudkem rady nad apelacemi nespokojena, mohla do deseti dnů od vynesení rozsudku žádat o revizi procesu, tj. aby do procesních akt nahlédl sám král. Někdy cestou revize mohl obžalovaný docílit změnu rozsudku smrti nebo alespoň oddálit exekuci. Odvolání mělo odkladný účinek, až do rozhodnutí apelačního soudu nemohla začít exekuce.¹⁸¹

Organizace apelačního soudu byla dále upravena instrukcí Ferdinanda III. z roku 1644, podle které nesmělo být přijato odvolání, jež nepodepsal advokát.¹⁸²

¹⁷⁹) Karolina Adamová, *Apelační soud*, s. 104, Jiří Klabouch, *Staré české soudnictví*, s. 228-229

¹⁸⁰) Karel Malý, *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*, Praha 1979, s. 77

¹⁸¹) Jiří Klabouch, *Staré české soudnictví*, Orbis Praha 1967, s. 229

¹⁸²) Karolina Adamová, *Apelační soud v českém království v letech 1548-1651*, UK Praha 1975, s. 104

4.2.3.2. Revize

Obnovené zřízení zemské zrušilo stav nezměnitelnosti rozhodnutí zemského soudu zakotvením institutu revize, jejíž výkon byl vyhrazen pouze panovníkovi¹⁸³. Revizní opravný systém lze označit jako dovolací, což by odpovídalo tehdejšímu trojinstančnímu řízení. Při revizi přezkumný orgán zkoumá napadené rozhodnutí pouze po právní stránce, tedy z hlediska právních vad, které mohou spočívat v nesprávném procesním postupu nebo chybné aplikaci či interpretaci právních předpisů a mohou mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Vychází ze skutkového stavu zjištěného soudem nižšího stupně, tento skutkový stav je pro revizní orgán závazný a nemůže jej měnit, proto nemůže provádět a doplňovat dokazování. Při zjištění právní vady, revizní orgán napadené rozhodnutí zruší a buď vrátí věc k novému projednání orgánu, který ho vydal nebo rozhodne sám rozsudkem. V současnosti se v našem právním řádu revizní princip neuplatňuje.¹⁸⁴

I když zavedení revize znamenalo oslabení svrchovanosti zemských soudů, obsahuje ustanovení o revizi větu, která měla pravděpodobně zmírnit následky této změny. V ní panovník vyslovil přání i nadále zajistit vážené a důstojné postavení zemského soudu a stanovil, že jeho ohrožování bude stejně přísně trestáno jako v minulosti.¹⁸⁵ Dále vyjádřil své přesvědčení, že právní dobrodiní, jakým je opravný prostředek ve formě revize, by neměl být subjektům sporů, rozhodovaných zemskými soudy, odepřeno. Označení revize jako „právní dobrodiní“ znamená, že subjekt, který se cítí rozhodnutím soudu poškozen, má mít k dispozici (k dobru) opravný prostředek, kterým se může domoci přezkoumání soudního rozhodnutí a nápravě nespravedlivého výsledku řízení, byl-li zaviněn nesprávným procesním postupem.¹⁸⁶

Revizní řízení, které zahrnovalo povolení revize a následně rozhodování o revizi samotné, světilo Obnovené zřízení zemské České dvorské kanceláři.¹⁸⁷ Přípustnost revize byla vázána na splnění zákonem stanovených podmínek. Žadatel musel hlavně dodržet zákonnou procesní lhůtu, tzn. žádost o povolení revize konkrétního rozsudku

¹⁸³) OZZ čl. F LXXV

¹⁸⁴) Alena Winterová a kol., Civilní právo procesní, Linde Praha 2006, s. 463

¹⁸⁵) OZZ čl. F LXXV „*My též tomu milostivě chtítí ráčíme, aby dotčený saud zemský rovně v předešlém důstojenství, vzácnosti, počestnosti a vážnosti zůstával.*“

¹⁸⁶) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 140

¹⁸⁷) OZZ čl. F LXXVI

spolu s písemným zdůvodněním své žádosti doručit osobně nejpozději do 2 měsíců od vynesení rozsudku do České dvorské kanceláře.¹⁸⁸ Aby mohla být jeho žádost přijata, byl povinen splnit další podmínky stanovené zákonem. Jednak musel zaplatit peněžní kauci ve výši minimálně jedné sedminy hodnoty předmětu sporu. Existovala i možnost splnit tuto podmínku zaručením se nemovitostmi nebo přítomností rukojmího.¹⁸⁹ Pro případ, že byl při revizním řízení rozsudek shledán bezvadným a revize tím pádem bezpředmětná, stanovilo Obnovené zřízení zemské propadnutí kauce ve prospěch státní pokladny. Další nezbytnou podmínkou bylo složení přísahy „ošetnostní“ (*iuramentum calumniae*), ve které musel žadatel osobně přísahat, že podáním žádosti o revizi nezamýšlí druhé straně působit potíže, nechce spor protahovat a o revizi žádá v dobré víře pouze s cílem nalezení spravedlnosti.¹⁹⁰ Revize mohla být užita jen v zájmu ochrany spravedlnosti a prokázání nevinu toho, kdo o ni žádal, nesměla být zneužívána ke zbytečným průtahům v soudním řízení. Neodůvodněná žádost o revizi, která byla podána záměrně pouze s cílem prodloužit soudní řízení a oddálit výkon rozsudku, byla považována za pohrdání soudem nebo urážku nejvyšších zemských úředníků a soudců. V zájmu ochrany vážnosti a důstojnosti zemského soudu, měl být iniciátor takového revizního řízení podle Obnoveného zřízení potrestán pokutou a povinností nahradit poškozené straně škodu a veškeré náklady, vzniklé v souvislosti s revizí.¹⁹¹

Revizní komise nejdříve zkoumala, zda žádost o revizi splňuje všechny podmínky pro přijetí a zda je vůbec přípustná. Žádost o revizi odmítla, byla-li podána opožděně, tzn. nebyla dodržena dvouměsíční lhůta pro její podání, neexistovala pro ni žádná dostatečná příčina (byla bezdůvodná) nebo žadatel odmítl složit přísahu ošetnostní. Zatímco nezaplacení kauce nemuselo znamenat nepřijetí žádosti, odmítnutí přísahy představovalo důvod pro nepřijetí žádosti vždy.¹⁹²

Možnost napadnout rozhodnutí soudu žádostí o revizi nebyla přípustná ve všech případech. Obnovené zřízení zemské stanovilo taxativní výčet, kdy žádost o revizi rozsudku byla vyloučena:¹⁹³

¹⁸⁸) OZZ čl. F LXXVII

¹⁸⁹) OZZ čl. F LXXIX

¹⁹⁰) OZZ čl. F XXX, D XXIX

¹⁹¹) OZZ čl. F XXIX, F XXXIII

¹⁹²) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005, s. 143

¹⁹³) OZZ čl. F LXXIV

- 1) ve věcech cti a hrdla
- 2) z rozhodnutí přijatých v mimořádném řízení, z mezitímních rozhodnutí a stížností¹⁹⁴
- 3) byla-li už zahájena exekuce
- 4) z rozsudků vydaných podle stanného práva
- 5) jestliže rozsudek přisuzoval zaplacení dluhu, který dlužník potvrdil vlastnoručním podpisem a pečeti
- 6) byla-li promeškána dvouměsíční lhůta k podání žádosti o revizi
- 7) v případě, že odsouzený původně s rozsudkem souhlasil nebo přímo prohlásil, že o revizi žádat nebude
- 8) když hodnota předmětu sporu byla nižší než 300 kop grošů českých

Zákazy však nebyly absolutní a připouštěly některé výjimky. Například revize z hrdelních rozsudků byla obecně vyloučena z důvodu, aby odsouzený nemohl pomocí revize oddalovat vykonání trestu, což je v rozporu s tím, že zlo by mělo být potrestáno bezodkladně. Zákon však poskytoval odsouzenému v případě hrdelního rozsudku možnost, aby mohl prokázat svou případnou nevinu uplatněním stížnosti na „zmatek pořádu práva“, tzn. zmatečnost řízení a žádat neplatnost řízení a rozsudku z důvodu, že se vůči němu v řízení postupovalo v rozporu se zdravým rozumem. Důvodem pro stížnost mohlo být hlavně porušení procesních pravidel postupu řízení, například doručení a vady obeslání, nesprávný postup při výslechu. Lhůta k podání stížnosti pro zmatečnost rozsudku a řízení činila, stejně jako lhůta žádosti o revizi, 2 měsíce od vyhlášení rozsudku a stěžovatel musel také složit přísahu ošemetnosti. Stížnost musela obsahovat, mimo obecných náležitostí, odůvodnění a označení důkazů k prokázání důvodnosti jejího podání.

Jestliže byla revize povolena, panovník jmenoval k jejímu projednání z královských přísežných radů devítičlennou revizní komisi, která se musela sejít nejpozději do šesti týdnů v České dvorské kanceláři. Rozhodovala na základě veškerého spisového materiálu, což byla nejenom akta revidovaného sporu, ale také písemné odůvodnění žádosti o revizi a odpověď odpůrce, tj. vítěze sporu.¹⁹⁵ Když rozsudek posoudila jako správný a spravedlivý, tedy odpovídající platnému právu, schválila jej a

¹⁹⁴) OZZ čl. F LXXIV „...od těch rozsudků, na nichž mnoho nezáleží, též postranních při a stížností...“

¹⁹⁵) OZZ čl. F LXXXII

znovu potvrdila. Pokud shledala pochybení soudců nebo jiné právní vady rozsudku, zrušila jej a připravila návrh nového rozsudku. V obou případech, ať byl výsledek rozhodnutí komise jakýkoliv, musela předat spis panovníkovi k dalšímu posouzení. Ten pak svým jménem vydal rezoluci o revizi s konečným verdiktem.

Deklaratoria a Novelty věnovaly doplnění revize v rubrice „O naučení a revizích“ dva články. První navazuje přímo na ustanovení čl. F LXXIV, který taxativně vypočítává případy, kdy je revize nepřípustná a rozšiřuje počet zákazů revize o provolací rozsudky, vydávané při konkurzu věřitelů.¹⁹⁶ Druhý článek zdůrazňuje povinnost menších úředníků zemských desek vyhlášovat rozsudky vždy veřejně v přítomnosti obou sporných stran, které musí být vždy předvolány.¹⁹⁷ Revize se týká i pět z deseti článků (Dd IX – Dd XIII), které Deklaratoria a Novelty věnují apelačnímu soudu.¹⁹⁸

Dvoutříměsíční lhůta k podání žádosti o revizi, stanovená jako promlčecí, mohla být podle nové úpravy v Deklaratoriích a Novelách prodloužena každému, kdo o to ještě před jejím uplynutím požádal, ale pouze z omluvitelných vážných důvodů (nemoc, uvěznění nebo cesta do vzdálených míst).¹⁹⁹ Po uplynutí dvoutříměsíční lhůty bylo umožněno i navrácení lhůty (restituce)²⁰⁰, ale pouze pod podmínkou vyrozumění druhé strany a jejím souhlasu a prošetření případu, tzn. posouzení závažnosti a omluvitelnosti překážek na základě důkazů. Žádost s uvedením důvodů zmeškání musela být podána do 3 měsíců od uplynutí dvoutříměsíční lhůty, o jejíž restituci se žádalo, jinak došlo k promlčení.²⁰¹

4.2.4. Exekuce (vedení práva)

Exekuční řízení představuje vykonávací stadium, tzn. postup, který sleduje realizaci toho, co bylo shledáno právem a přiznáno oprávněné osobě rozhodnutím soudu, avšak v případě, že nedošlo k dobrovolnému splnění povinnosti ze strany povinného, přičemž

¹⁹⁶) DaN čl. Dd I

¹⁹⁷) DaN čl. Dd II

¹⁹⁸) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 145

¹⁹⁹) DaN čl. Dd IX

²⁰⁰) DaN čl. Dd X

²⁰¹) DaN čl. Dd XI

realizace plnění je nucená a provádí ji exekuční orgány. Exekuční řízení bylo třetím, závěrečným procesním stadiem a v Obnoveném zřízení zemském je označeno jako vedení práva. Tím, že zákon popsal exekuční postup pro soudní orgány, potlačil do té doby legalizovanou svépomoc. Exekučně lze vynucovat splnění jen některých rozhodnutí (exekučně vykonatelných), a to těch, jejichž výrok odsuzuje k určitému plnění a marně uplyne lhůta k plnění určená. Dobu pro splnění přisouzené povinnosti stanovil soud, který vydal rozsudek. Pokud rozhodl podle stanného práva, byla lhůta určena vždy na 2 týdny.²⁰² Exekučním titulem, tj. způsobilým právním titulem svědčícím o opodstatněnosti požadavku věřitele a opravňujícím k zahájení vykonávacího řízení (k dopomáhání či vedení práva) a nezbytnou podmínkou pro možnost nuceného zásahu nebyly pouze rozsudky soudů a rozhodnutí podle stanného práva. Jako exekuční titul přicházel v úvahu, a to velmi často, zápis v zemských deskách (například smlouva věřitele a dlužníka o zápůjčce zajištěná pro případ neplnění zástavním právem na deskové nemovitosti dlužníka nebo zatykačem), který představoval tak nezpochybnitelný důkaz, že opravňoval věřitele zahájit vykonávací řízení, aniž by musel podávat žalobu a žádat rozhodnutí od soudu. Tím odpadalo přípravné i nalézací řízení a mimosoudní exekuce dosahovala svého cíle rychlejší a levnější cestou.

Z vykonatelného rozhodnutí vyplývalo, kdo je věřitelem (osobou oprávněnou) a kdo dlužníkem (osobou povinnou k určitému plnění podle exekučního titulu), tzn. subjekty exekučního řízení. Exekučním titulem oprávněná osoba mohla jako jediná vykonávací řízení zahájit. Oba dva mohli být nahrazeni v případě úmrtí svými dědici.²⁰³ Všechny exekuční tituly byly převoditelné úplatně i bezplatně na jiné fyzické osoby. Proto mohl být oprávněnou osobou z exekuce kdokoliv, kdo právně relevantním způsobem nabyl exekuční titul.²⁰⁴

Platila zásada, že exekuce nesmí způsobit škodu třetím osobám.²⁰⁵ Do průběhu exekučního řízení tak mohla zasáhnout další osoba, která se domnívala, že exekuce ohrožuje její práva. Svě námítky mohla uplatnit podáním odporu, které mělo odkladné účinky a zastavilo exekuci na tak dlouho, dokud nebylo ve věci rozhodnuto. Rozhodnutí

²⁰²) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 153

²⁰³) OZZ čl. G II

²⁰⁴) OZZ čl. G I „*prodati nebo dáti, komuž se jemu líbiti bude*“

²⁰⁵) OZZ čl. G V

v tomto vedlejším sporu bylo podmínkou pokračování exekuce.

Exekuci, tzn. samotný nucený výkon rozhodnutí, prováděli především úředníci zemských desek. Dohled a kontrola nad výkonem exekuce byly svěřeny do rukou českého nejvyššího purkrabího a na Moravě moravského zemského hejtmána. Bylo-li třeba zlomit odpor dlužníka a prosadit právo věřitele na plnění silou, mohl být povolán také český král s vojskem.²⁰⁶ Při osobní exekuci formou zatčení se zúčastnili také páni a rytíři na panstvích, rychtáři ve městech a na vesnicích a poddaní.²⁰⁷

Obnovené zřízení zemské rozlišovalo mezi exekucí věcnou neboli zvodem, která se dále dělila podle toho, zda byla vedena na věci nemovité nebo na peníze a exekucí osobní, dočasným omezením osobní svobody věřitele.

4.2.4.1. Exekuce věcná na vydání nemovitosti (zvod nemovitosti)

Exekučním titulem k zahájení exekuce na vydání svobodné nemovitosti bylo rozhodnutí zemského soudu většího, kterým bylo osobě oprávněné potvrzeno vlastnické právo k nemovitosti a odsouzený v soudem stanovené lhůtě předmětnou nemovitost dobrovolně nepostoupil. Teprve po marném uplynutí zmíněné lhůty, mohl oprávněný požádat u zemských desek, aby komorník doručil dlužníkovi úmluvu, tj. písemně formulovanou upomínku, obsahující výzvu k dodatečnému splnění povinnosti ve lhůtě 2 týdnů.²⁰⁸ Po marném uplynutí i této lhůty, mohl požádat, opět u zemských desek, o zvod.²⁰⁹ Menší úředníci vyhotovili tzv. list na první zvod, jehož doručení měl na starosti také komorník. V nepřítomnosti odsouzeného bylo možné jej doručit náhradním způsobem, a to tak, že list o zvodu byl přečten přítomným správním úředníkům panství a zanechán v dlužníkově sídle. Úředníkům vznikla povinnost neprodleně svého pána informovat.²¹⁰ Po návratu musel komorník podat relaci o přijetí či nepřijetí zvodu, resp. o náhradním doručení. První zvod znamenal formální uvedení vítěze sporu ve statek toho, jenž byl povinen jej vydat, tím že bylo veřejně a slavnostně provoláno právo k předmětné nemovitosti. Věřitel tím získal k dotyčnému statku zástavní právo, zatím

²⁰⁶) OZZ čl. G IX

²⁰⁷) OZZ čl. G XXVIII

²⁰⁸) OZZ čl. G XI

²⁰⁹) OZZ čl. G XII

²¹⁰) OZZ čl. G XIII

bez skutečné držby. Povinnému byla poskytnuta od doručení zvodu další 4-týdenní lhůta na to, aby nemovitost vydal dobrovolně nebo podal námitky. Když ani v této lhůtě nedošlo ze strany povinného ke splnění, obrátil se oprávněný opět na úředníky zemských desek a požádal o vydání obranného listu. Obranný list musel nejdříve předložit nejvyššímu purkrabí, který z něj zhotovil kopii a poslal s ní „*osobu dobře zachovalou a přísežnou, jenžby toho, kterýž tu při obdržel, v skutečné statku držení uvedl*“, tzn. uvedl do skutečné držby nemovitosti.²¹¹ Pokud povinný nechtěl předmětnou nemovitost vydat a bránil se jejímu odnětí, byl považován za odbojníka a mohlo proti němu zakročit vojsko a prosadit právní nárok oprávněného silou.²¹²

4.2.4.2. Exekuce věcná na peníze (zvod na peníze)

V případě, že soud přiznal vítězi sporu peněžní částku, byl postup až do doručení listu na zvod shodný jako při exekuci na nemovitost. Když povinná osoba včas nezaplatila, požádal oprávněný u zemských desek o úmluvu. Pokud nedošlo ke splnění ve lhůtě 2 týdnů od jejího doručení, oprávněný si u zemských desek vyžádal doručení listu na zvod. Od tohoto okamžiku běžela dlužníkovi 4-týdenní lhůta, v níž mohl ještě prisouzenou částku zaplatit. Když nesplnil, následoval již odlišný postup, nepřijetí zvodu neznamenovalo vydání obranného listu, ale provedení prvního (jalového) panování, kdy byl dlužník veřejně napomenut a vyzván k zaplacení. Jestliže nedošlo do 2 týdnů od prvního panování k platbě, exekuce pokračovala listem odhadným, který byl opět na žádost věřitele doručen dlužníkovi.²¹³ V něm byl určen termín odhádání, tzn. den, ve kterém bude úředně odhadnuta taková část dlužníkovu majetku, která svou cenou pokryje dlužnou částku spolu s veškerými dalšími náklady. Od doručení listu na odhad měl stále dlužník možnost splnit svoji povinnost dobrovolně a byla mu k tomu poskytnuta další 4-týdenní lhůta. Pokud ji nevyužil, dostavil se na jeho panství místokomorník, aby odhad provedl. Především vyzval dlužníka k předložení všech movitých věcí (svršků a nábytků movitých), peněz, obilí a dalších věcí, jejichž cena

²¹¹) OZZ čl. G XIV

²¹²) OZZ čl. G XV

²¹³) OZZ čl. G XVI

byla obecně známá, a které se daly snadno zpeněžit.²¹⁴ Jestliže cena věcí pokryla pohledávku, místokomorník je věřiteli předal a veřejně prohlásil za jeho vlastnictví, provedl tzv. poslední (plné) panování. Přijetím movitých věcí k úhradě peněžité pohledávky exekuce skončila a žádná ze stran se nemohla právně domáhat jakékoliv změny.

Jestliže dlužník nepředložil dostatek movitých věcí nebo věřitel odmítl náhradní plnění přijmout, na což měl právo, pokud se mu nezdálo dostatečně kvalitní, jeho peněžité pohledávka mohla být uspokojena z nemovitého majetku dlužníka. Odhádání nemovitosti prováděl místokomorník, v přítomnosti sousedů jako svědků uvedl věřitele do držby nemovitosti v rozsahu, který odpovídal výši peněžní pohledávky a oznámil jim, kdo je nyní jejich novou vrchností. Dlužník měl ještě v této fázi možnost získat ztracenou držbu nemovitosti zpět, pokud ve lhůtě následujících 8 týdnů od odhádání zaplatil přisouzenou částku. Mohl také odhadnutou nemovitost prodat nejvyšší nabídce a získané peníze použít k zaplacení pohledávky. Pokud se v uvedené lhůtě nenašel žádný kupec a věřitelova pohledávka nebyla uspokojena, mohl věřitel po uplynutí dalších dvou týdnů požádat o poslední panování, kterým exekuce skončila.²¹⁵ Nemovitost, kterou měl dosud jen v držbě, byla komorníkem prohlášena za jeho vlastnictví.

Dlužník měl právo ve lhůtě 4 týdnů od doručení listu na odhádání podat odpor proti odhadu své nemovitosti.²¹⁶ Písemnou žádost musel doručit nejvyššímu purkrabí, který o ni rozhodl do dvou týdnů. Pokud odpor byl shledán bezdůvodným, činila pokuta jednu pětinu přisouzené peněžní částky.²¹⁷

Dlužník při zvodu na peníze mohl splatit dluh s příslušenstvím jednak v hotovosti, ale i movitými věcmi a nemovitostí. Preference peněžitého plnění je patrná z toho, že v každé fázi exekuce měl dlužník možnost splatit pohledávku v penězích. Teprve když se nerealizoval prodej movitých věcí, nastupovalo náhradní plnění převodem vlastnictví nemovitých věcí dlužníka na věřitele.

²¹⁴) OZZ čl. G XXI

²¹⁵) Jan Kapras, K dějinám českého zástavního práva, Praha 1903, s. 22

²¹⁶) OZZ čl. G XIX

²¹⁷) OZZ čl. G XX

4.2.4.3. Osobní exekuce (zatykač)

Osobní exekuce znamenala dlužnické vězení, ve kterém musel dlužník zůstat tak dlouho, dokud nezaplatil svůj dluh. Dlužnické vězení nebylo trestem, ale právní formou, vynucující zaplacení dluhu prostřednictvím omezení osobní svobody spolu s právními následky bezectnosti. Tato feudální podoba dlužnického vězení se stala modelem i v období kapitalismu a u nás se udržela až do druhé poloviny 19. století.²¹⁸ Volba této alternativní formy exekuce záležela na věřiteli, který také mohl mít svůj smluvní závazek zajištěn tímto způsobem zápisem v zemských deskách. V případě, že dlužník nezaplatil částku stanovenou rozsudkem a věřitel nechtěl vést z nějakého důvodu věčnou exekuci, mohl si u soudu, který rozsudek vydal, vyžádat zatýkáací list – zatykač.²¹⁹ Zatykač obsahoval výzvu, na jejímž základě se povinná osoba, pokud svůj dluh nezaplatila, musela dostavit do vězení. Důvodem pro volbu osobní exekuce byl patrně fakt, že znamenala rychlejší postup oproti formální a zdlouhavé věčné exekuci zvodem a s tím spojené menší náklady. Zatykač se začal používat jako obecný exekuční prostředek ještě před vydáním Obnoveného zřízení zemského. Z výkonem dlužnické vazby byla spojena i bezectnost, částečná ztráta právní způsobilosti. Obnovené zřízení zemské změnilo právní stav, kdy dlužník i po splnění své povinnosti zůstal bezectným až do konce života. Podle nové úpravy bezectnost skončila současně s propuštěním z dlužnického vězení, tj. potom, co dlužník splnil svoji povinnost vyplývající z exekučního titulu.²²⁰

Na základě zatykače se měl dlužník dostavit do 2 týdnů na Pražský hrad k nejvyššímu purkrabí a podřídit se jeho moci. Za provedení zatčení náležela zatýkáajícímu odměna 30 grošů českých. Nejvyšší purkrabí zajišťoval dohled nad výkonem vazby, jejímž místem byla Černá věž na Pražském hradě.²²¹ Dlužnické vězení se nacházelo i v Hradci Králové z důvodu přítomnosti purkrabí kraje hradeckého.²²² Zatčená žena nebyla uvězněna v Černé věži, ale ve zvláštní místnosti v klášteře sv. Jiří.²²³ Kdyby nejvyšší purkrabí propustil vězně bez svolení věřitele, přešla by na něj

²¹⁸) Karel Malý, České právo v minulosti, Orac 1995, s. 105

²¹⁹) OZZ čl. G XXVIII „jeden pod ztracením cti se zatýká a zavazuje, aby buď zaplatil aneb se do vězení dostavil“

²²⁰) Jiří Klabouch, Staré české soudnictví, Orbis Praha 1967, s. 212

²²¹) OZZ čl. G XLV

²²²) Karel Malý, České právo v minulosti, s. 104

²²³) OZZ čl. G XXXVIII

v plném rozsahu povinnost k úhradě předmětného dluhu.²²⁴

Ve lhůtě 2 týdnů se mohl kdokoliv za dlužníka zaručit a uhradit za něj dlužnou částku. Avšak souhlas od nejvyššího purkrabí obdržel jen takový rukojmí, který prokazatelně vlastnil dostatek nemovitého majetku k uspokojení požadavků plynoucích ze zatykače. Pokud zatčený dlužník vlastnil majetek a nejevil snahu využít ho k uhrazení dluhu, mohl věřitel zatykač vrátit a zahájit věcnou exekuci. V takovém případě bylo třeba dlužníkovi i nejvyššímu purkrabí písemně oznámit, že od zatčení odstupuje a do 2 týdnů zahájí věcnou exekuci.²²⁵

Dlužník, který se do dlužnické vazby v Černé věži nedostavil a ani mu v příchodu nebránily dostatečně závažné důvody jako nemoc, živelná pohroma nebo uvěznění, byl purkrabským soudem napomenut. Musel se však omluvit včas (do 3 týdnů) purkrabskému úřadu a náležitě existenci vážných důvodů dokázat. Když tak dlužník nepostupoval a vyšlo najevo, že slib na svou čest dostavit se do vězení nemyslel vážně, byl zahájen tvrdší postup. Po uplynutí 4 týdnů purkrabský úřad vydal list nepoctivý neboli zatykač na bezectného. Od té chvíle byl exekut považován za bezectného se všemi důsledky, které z toho vyplývaly a mohl být zatčen i proti své vůli. Na Pražském hradě byl uvězněn v Daliborce, kde setrval tak dlouho, dokud nevyhověl zatykači.²²⁶

Dlužník se mohl proti zatčení bránit obesláním z neřádného zatčení, které si musel do 2 týdnů po zatčení vyžádat v purkrabském úřadu.²²⁷ V obeslání uvedl příčiny neřádnosti zatčení a doložil je důkazy. O neřádnosti zatčení rozhodoval purkrabský soud. Obeslání z neřádného zatčení mělo odkladné účinky, až do rozhodnutí soudu nemusel dlužník nastoupit do vězení ani platit dluh.²²⁸ Jestliže dlužník neprokázal neřádnost zatčení, dostal pokutu ve výši jedné pětiny z částky, pro kterou byl zatčen a povinnost nastoupit do vazby mu zůstala.²²⁹

Osobní exekuce formou zatykače měla oproti věcné exekuci zvodem výhody pro obě strany. Především byla rychlejší a méně nákladná a dovolovala dlužníkovi splnit

²²⁴) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 159

²²⁵) OZZ čl. G XXXI

²²⁶) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní, s. 160

²²⁷) OZZ čl. G XXXIX

²²⁸) OZZ čl. G XL

²²⁹) OZZ čl. G XLII

dluh pro něj nejvýhodnějším způsobem, protože nestanovovala závazné pořadí věcí k náhradnímu uspokojení pohledávky.

4.2.4.4. Mimosoudní exekuce

Exekučním titulem pro mimosoudní věcnou exekuci byly převážně zápisy v zemských deskách, které obsahovaly smluvní obligaci, zajištěnou zástavním právem pro věřitele.²³⁰ Smlouva mezi věřitelem a dlužníkem opravňovalo věřitele k vymožení jeho právního nároku v případě, že dlužník včas a řádně nesplnil svůj závazek, aniž by věřitel musel pro získání exekučního titulu absolvovat zdlouhavé a nákladné soudní řízení. Věřitel mohl dosáhnout uhrazení své splatné pohledávky dlužníkem mimosoudně prostřednictvím postupu, které Obnovené zřízení zemské popsalo jako „*uvázání s komorníkem*“.²³¹ Věřitel osobně nebo prostřednictvím svého zástupce, když prokázal oprávněnost svého požadavku zápisem v zemských deskách, požádal menší úředníky o poskytnutí komorníka na uvázání. Současně musel poskytnout povinnou záruku ve výši 50 kop grošů českých. Pokud ze strany věřitele došlo ke zneužití exekuce a k neoprávněnému obohacení, propadla tato částka jako pokuta.²³² Komorník stanovený k uvázání se s výpisem ze zemských desek dostavil k dlužníkovi, držiteli nemovitosti, který mohl držbu postoupit ihned, komorník provedl převod a řízení tak skončilo. Do zemských desek se pak zaznamenala relace o tom, zda dlužník uvázání přijal nebo nepřijal, tzn. zda nemovitost postoupil dobrovolně či nikoliv. Nemusel však postoupit nemovitost okamžitě, plynula mu ještě 6-ti týdenní lhůta, kterou mohl využít ke splacení dluhu nebo k podání námitek proti uvázání. Podal-li odpor, zůstal v držbě statku až do rozhodnutí soudu a nesměl být proti němu vydán obranný list.²³³ Po marném uplynutí této lhůty, kdy dlužník ani nezaplatil, ani nepodal námítky, menší úředníci vydali na věřitelovu žádost obranný list. S tímto listem navštívil úřad nejvyššího purkrabí, který vyslal úředního zřízence (holomka) na místo, kde se nacházela uvázaná nemovitost s tím, aby tam veřejně prohlásil změnu držby.

²³⁰) OZZ čl. L I „*zápisy dlužní dělají se buďto deskami zemskými nebo registry úřadu purkrabského, nebo pod pečeti a podpisem ruky vlastní dlužníka*“

²³¹) OZZ čl. G XLVIII

²³²) Jan Kapras, K dějinám českého zástavního práva, Praha 1903, s. 25, OZZ čl. H I –H VI

²³³) Jan Kapras, K dějinám českého zástavního práva, s. 26

Nemovitost přešla do užívání věřitele, vlastnické právo však zůstalo dlužníkovi a všechny užitky a výnosy se započítávaly jako splátky k úhradě dluhu. Když byla pohledávka splacena, věřitelova držba zástavní nemovitosti skončila a zápis o ní v zemských deskách byl označen jako neplatný.²³⁴ Deklaratoria a Novely zavedly roku 1640 podstatnou změnu, uvázání s komorníkem se stalo obligatorní ve všech případech hypotečních dluhů. Kromě toho byl nařízen odhad a věřiteli byla dána možnost do tří měsíců od vydání obranného listu zvolit si formu splácení dluhu. Buď měl možnost nechat si přepsat část pozemků odpovídající dluhu i s příslušenstvím nebo si ponechat celý statek a započítávat si plody a užitky. Tím byla odstraněna nespravedlnost pro dlužníka, která znamenala ztrátu celého pozemku zavázaného pro dluh, často nedosahující jeho ceny.²³⁵

Další druh mimosoudní exekuce se týkal komorních (věčných) platů v případě, že dlužník byl v prodlení s placením úroků. Komorní platy plnily úlohu zápůjčky peněz a sloužily k obcházení zákazu lichvy, půjčování peněz na nepřiměřený úrok. Ten, kdo peníze vlastníkovu nemovitosti půjčil, získal zástavní právo a nárok na rentu, každoroční vyplácení určité částky. Komorní platy byly závazky spojené s vlastnictvím nemovitosti, vázly na ní jako reálné břemeno a nezanikaly prodejem ani smrtí vlastníka nemovitosti.²³⁶ Vlastník komorního platu byl zápisem v zemských deskách při nezaplacení úroku oprávněn k braní, tzn. k zabavení movitých věcí, zejména dobytka, na platem zatížené nemovitosti. Braní probíhalo v přítomnosti komorníka, o kterého musel věřitel požádat u zemských desek současně s poskytnutím záruky 50 kop grošů českých. Tento druh mimosoudní exekuce je popsán v kapitole „*O vedení práva na komorní platy*“ jako „*braní s komorníkem*“.²³⁷ Pokud dlužník neovlastnil majetek, který by se dal zabavit, provedl přítomný komorník hned na místě první panování a následoval stejný postup jako při věcné exekuci na peníze.²³⁸

²³⁴) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia 2005, s. 166

²³⁵) Jan Kapras, K dějinám českého zástavního práva, Praha 1903, s. 26, DaN čl. Ff XI

²³⁶) Karel Malý, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003, s. 134

²³⁷) OZZ čl. G LII-LX

²³⁸) Marta Kadlecová, České a moravské zemské právo procesní, s. 168-169

5. Závěrečné shrnutí

Obnovené zřízení zemské je právním dokumentem vydaným v důsledku bělohorské porážky stavovského povstání, což do určité míry předznamenalo jeho povahu. Vítězný panovník Ferdinand II. si v něm především potvrdil své pozice a zajistil, aby k opětovné stavovské vzpouře již nedošlo. Zásadní a podstatné změny přineslo Obnovené zřízení zemské do všech oblastí státního práva a do politických poměrů, které zaznamenaly úplnou přestavbu. Hlavním důsledkem byla přeměna českého stavovského státu v absolutisticky ovládanou součást habsburské monarchie. Cílem panovníka bylo oslabit stavovský vliv, zrušit stavovské zřízení a posílit své vlastní postavení. Jako absolutistický vládce se stal výhradním nositelem veškeré státní moci. Vlivům na státní právo jsem věnovala 2. kapitolu. Předmětem této práce byla hlavně organizace soudnictví a úprava procesního práva, protože Obnovené zřízení zemské neřešilo pouze ústavní otázky, ale kodifikovalo i zemské, šlechtické právo.

Pokud se týká soudnictví, je třeba odlišit organizaci soudů ve smyslu uspořádání soudní soustavy a samotnou činnost soudů. V prvním případě můžeme pozorovat jistou kontinuitu se stavovským zřízením, nadále se zachoval princip stavovské personality práva, tzn. rozdělení soudů podle stavovské příslušnosti. Spory šlechty příslušely nadále před zemský soud, měšťané řešily své spory před městskými soudy a poddaní patřili před soudy vrchnostenské. Tím, že se apelační soud stal všeobecnou odvolací instancí a od rozsudků všech soudů bylo možné odvolat se prostřednictvím revize až ke králi, byl položen základ trojinstanční soudní soustavy.

V případě samotného výkonu soudnictví nacházíme změny podstatné. Absolutistický panovník se stal výhradním nositelem nejen moci výkonné a zákonodárné, ale i soudní. Důsledkem politického absolutismu bylo svržení stavovské nezávislosti soudnictví, hlavně až posvátné svrchovanosti zemského soudu. Za zdroj veškerého platného práva byl považován absolutisticky vládnoucí panovník, stal se jeho výlučným tvůrcem a vliv stavů na tvorbu práva téměř vymizel. Dosud nezávislé soudnictví se muselo podřídit panovníkovi, bylo vykonáváno jeho jménem a soudní rozhodování podléhalo kontrole státu. V praxi tato podřízenost znamenala odpovědnost soudců z výkonu funkce panovníkovi, vyhlášení rozsudků jménem panovníka, potvrzování rozsudků a možnost revize soudních rozhodnutí.

Dalším důsledkem byla povinnost soudců řídit se psaným právem, což znamenalo aplikovat při rozhodovací činnosti výhradně předpisy Obnoveného zřízení zemského. Podpůrným pramenem práva se stal Koldínův zákoník práva městského. Pokud soudci narazili na mezeru v právu, mohl o řešení rozhodnout opět pouze panovník. Aplikace jednotných právních předpisů nahradila dřívější volnost rozhodování na základě právních obyčejů nebo volné úvahy soudců. Tak jak právo obyčejové a soudní nálezy postupně mizí a ustupují právu psanému, stává se základní formou práva královské rozhodnutí. Tento jev však nelze chápat pouze negativně. Nahrazení dřívější volnosti rozhodování jednotným postupem podle jednotných právních norem přineslo sjednocení judikatury, odstranění některých nežádoucích feudálních přežitků a v neposlední řadě požadování znalosti práva při výkonu soudní činnosti.

Nastoupení Habsburků na český trůn s sebou přineslo zavedení dvojjazyčnosti na soudech. Vedle jazyka českého povolilo Obnovené zřízení zemské používání němčiny, která češtinu v průběhu následujícího období zcela vytěsnila z úředního života. V důsledku této změny se soudy rozdělily na dva senáty, český a německý.

Pokud se týká práva procesního, které v té době patřilo do práva soukromého, nepozorujeme tak rychlé a převratné změny. Oblast soukromého práva nebyla dotčena politickými změnami, vyplývajícími z nástupu absolutismu v takové míře, jako právo veřejné. Obnovené zřízení zemské z větší části zakotvilo pravidla, známé již z doby stavovské, ke kterým právo směřovalo přirozeným vývojem a žádaly si je změny ve společnosti, ekonomický rozvoj a vůbec celkový pokrok. K takovým změnám patří zavedení zásady oficiality, která omezila soukromou iniciativu při zahajování trestního řízení, kdy pouze žalobce mohl zajistit přítomnost žalovaného u soudu. Zavedením možnosti zahájení trestního řízení z úřední povinnosti, vzal na sebe úlohu žalobce stát. K dalším změnám, které odpovídaly dlouhodobému vývojovému trendu, náleží písemnost soudního procesu. Ta s sebou přinesla zároveň tajnost a neveřejnost soudního řízení. Zde šlo o důsledek silného vlivu římského práva, písemnost byla znakem římsko-kanonického procesu. Hlavní důraz se posunul do přípravného řízení, ve kterém se celý soudní případ zpracoval v písemné podobě a soud poté rozhodoval v neveřejném zasedání pouze na základě těchto spisů bez přítomnosti stran.

Dalším jevem byla pokračující byrokratizace soudnictví, potřeba nahradit laické soudce soudci-úředníky s právnickým vzděláním. Změnou prošlo i poskytování právní

pomoci u soudů, advokacie. Řečníky nahradili profesionální právní zástupci, kteří mohli vykonávat svoji činnost pouze pod přísahou. Později se omezoval jejich počet a zákony začaly požadovat složení zkoušky ohledně jejich znalostí práva.

6. Seznam použité literatury

Jireček Hermenegild, Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého, Praha 1888

Adamová Karolína, Apelační soud v českém království v letech 1548–1651 (Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám), UK Praha 1975

Adamová K., Riegrová B., Skřejpková P., Soukup L., Dějiny českého soudnictví do roku 1938, Lexis Nexis 2005

Balík Stanislav, Advokacie včera a dnes, Plzeň 2000

Burdová Pavla, Desky zemské království českého, Praha 1990

Čornejová Ivana a kol., Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek VIII. 1618 – 1683, Paseka 2008

Hendrych Dušan a kol., Právní slovník, Beck 2009

Kadlecová Marta, České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století, Eurolex Bohemia Praha 2005

Kalousek Josef, České státní právo, Praha 1892

Kapras Jan, Právní dějiny zemí Koruny české, Díl první: Právní prameny a vývoj právnictví, Praha 1913

Kapras Jan, Právní dějiny zemí Koruny české, Díl třetí: Dějiny státního zřízení, doba pobělohorská, Praha 1920

Kapras Jan, K dějinám českého zástavního práva, Praha 1903

Kindl Vladimír, K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (Dějiny právního stavu a právnických profesí), PF UK Praha 1999

- Klabouch Jiří, Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo), Orbis Praha 1967
- Kreuz Petr, Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547, Praha UK Karolinum 2000
- Malý Karel a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha 2003
- Malý Karel, České právo v minulosti, Orac 1995
- Malý Karel, Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století, Praha 1979
- Markov Josef, Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. – XVII. století, Academia Praha 1967
- Vaněček Václav, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Orbis Praha 1975
- Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918, Sborník příspěvků, Karolinum 2006
- Winterová Alena, Civilní právo procesní, 4. aktualizované vydání, Linde Praha 2006

7. Resumé

Renewed Provincial Constitution from the year 1627 is legal document, codification of provincial law, issued as a result of the White Mountain overthrow of uprising. This fact determined considerably his character. Triumphant Emperor Ferdinand II. confirmed in it above all his position, the main purpose of the revision of the provincial law was the strengthening of the ruler's power. Fundamental and substantial changes brought Renewed Provincial Constitution especially in all areas of state, constitutional law and in political relations. The aim of ruler was to enhance his own position. As an absolutistic ruler became the sole holder of all state authority.

The object of this work was mainly organization of justice and procedural law, because Renewed Provincial Constitution regulated not only the constitutional issues, but also codified provincial (nobility) law. Regarding the judiciary, it is necessary to distinguish the organization of the courts under the judicial system configuration and operation of the courts alone. In the first case, we can see some continuity with the previous establishment, continued to maintain the principle of personality. Organization of courts kept its previous character, courts have stayed divided according pertinence to the separated social groups. Disputes of the nobility continued to belong before the Provincial Court, townsfolk resolved their disputes before town's courts and subordinated subjects were before the courts of nobility on the estates. Three-degred judicial system was established, second degree was constituted of Council of appeals in Prague and third degree constituted Czech office in Wien. From the judgments of all courts can be appealed through a revision to the king. As regards enforcement of the justice the changes was substantial, absolute monarch became the holder not only of all executive and legislative power, but even judicial. Renewed Provincial Constitution removed independence of the provincial judiciary, especially to the sacred sovereignty of the Provincial Court. For the source and the sole creator of any applicable law was considered an absolute reigning monarch. So far, an independent judiciary had to submit to the king, was performed on his behalf and judicial decisions was under a control of the state. In practice, this subordination meant responsibility of judges, announcing the judgments on behalf of the king and possibility of revision of judicial decisions.

Another consequence was the obligation of judges to follow the written law, which is meant to apply solely to the decision-making activities rules of Renewed Provincial Constitution. A subsidiary source of law became the codification of town law. If the judge came to the gap in the law could decide to address only the monarch again. Application of uniform rules replaced an earlier freedom in discretion under the law customs or consideration of judges. As customary law and judicial findings gradually disappear and give way to written law, become the basic form of the law royal decision. This phenomenon can not be seen only negatively. Replacing an earlier freedom in discretion by uniform procedure in accordance with uniform rules of law brought about the unification of law, elimination of certain undesirable feudal survivals and ultimately requiring knowledge of law for judges.

Habsburg government brought with it the introduction of bilingualism in the courts. Apart from Czech language authorized Renewed Provincial Constitution use of German language, which in the next period completely displaced Czech from official life. As regards to procedural law, which belonged to private law haven't seen such rapid and significant changes. Private law was not affected by the political changes resulting from the onset of absolutism as much as public law. Renewed Provincial Constitution from the most part laid down the rules, already known from previous time, which were directed to a natural development and asking them to changes in society and economic development. Such changes included the introduction of the principle officiality that limited private initiative in the opening of criminal proceedings, where only the applicant could secure a defendant's presence in court. Other changes that corresponded to the long-term evolutionary trend was removing the existing oral and public form of the judicial process by written form. Proceedings came to be written in compliance with the principle „quod non est in actis, non est in mundo“. It brought with it closed character of the trial and absence of litigants and witnesses. This was a consequence of the strong influence of Roman law, the written process was a sign of Roman-canonical procedure. The main emphasis has shifted to the pre-trial proceeding, in which a complete material was gathered and all case had to be prepared in written form and the court then decided in the closed session only on the basis of these writings without the presence of the public. A trial representative became a necessity for a successful litigation.

Another feature of the ongoing bureaucratization of the judiciary, was need to replace the lay-judge by court officials with legal qualifications. Providing of legal assistance also changed. Speakers was replaced by professional attorneys, who could only carry out their activities under oath. Later, their number was limited and the laws began to require the exam on their knowledge of the law.

Organizace soudnictví a právní úprava procesu v Obnoveném zřízení zemském

Organization of justice and legal arrangement of procedural law in Renewed Provincial Constitution

Klíčová slova

Obnovené zřízení zemské (Renewed Provincial Constitution)

Soudnictví po roce 1627 (Justice after 1627)

Procesní právo v období absolutismu (Procedural law in the period of absolutism)